

Kevin Braaten

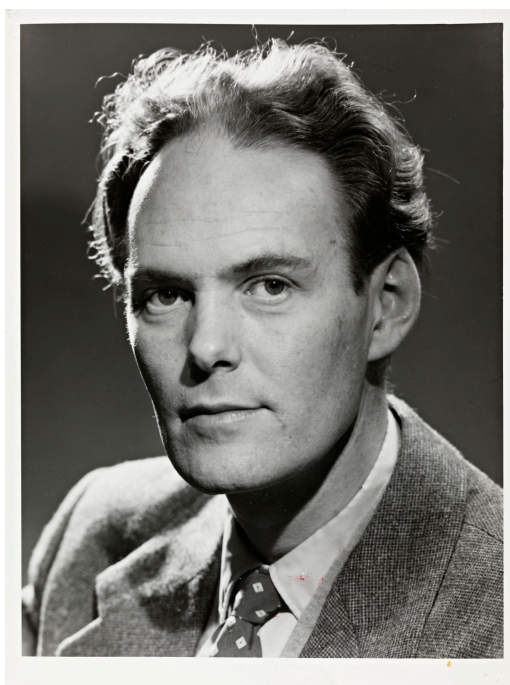
Sangen om det evige bur

En psykoanalytisk lesning av familiære relasjoner og drifter i tre utvalgte noveller av Agnar Mykle.

Masteroppgave i nordisk

Veileder: Frode Lerum Boasson

Juni 2021

Fra Nasjonalbiblioteket (1956)

Kevin Braaten

Sangen om det evige bur

En psykoanalytisk lesning av familiære relasjoner og drifter i tre utvalgte noveller av Agnar Mykle.

Masteroppgave i nordisk
Veileder: Frode Lerum Boasson
Juni 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

I denne oppgaven har de tre novellene «Mannen og de greske søylene» (1948), «En blomst i knappullet» (1958) og «Skoene» (1967) av den norske forfatteren Agnar Mykle blitt analysert fra et psykoanalytisk perspektiv. Hovedmålet har vært å se hvordan drifter og familiære relasjoner ved hovedkarakterene kan tolkes psykologisk. For å få til dette har jeg tatt i bruk et teoretisk rammeverk fra psykoanalysens mest kjente teoretiker, selveste Sigmund Freud.

Jeg har først presentert oppgavens målsetning og min motivasjon for å skrive den. Deretter har Agnar Mykle blitt presentert i en biografisk og litteraturhistorisk kontekst, før jeg har lagt fram novelleutvalget og min begrunnelse for det. I analysen har tekstene blitt grundig gjennomlest for å finne underliggende meninger som kan svare på oppgavens problemstilling. Hver tekst har blitt analysert på sine egne premisser ved hjelp av psykoanalytisk hermeneutisk metode. Til slutt har jeg lagt fram mine observasjoner og min endelige konklusjon.

Mykles litterære bumerke er hans burmetafor. Denne metaforen tegner et bilde av menneskets naturlige driftsutfoldelse som «buret inne» av samfunnets moralske påbud og forbud. Gjennom analysen har jeg kommet frem til at et gjennomgående fellestrekk ved de litterære karakterene, er nettopp deres indre konflikter knyttet til det å følge driftsimpulsene kontra å rette seg etter samfunnets normer og forventninger. Denne konflikten kommer til syne gjennom karakterenes bruk av diverse forsvarsmekanismer, deres verdensanskuelse og de internt fokaliserende fortellerinstansenes bruk av språklige virkemidler. Lesningen har identifisert ulike driftsforestillinger- og impulser i karakterene, og sett disse i lys av deres relasjoner til familiemedlemmer og deres fortid.

Forord

Til alle dere som streifet innom livet mitt på godt og vondt i den tid jeg loffet rundt i Trondheim og drev på med noe som vagt kan minne om studier: Tusen takk for all den livserfaringen, kjærligheten, ettertanken og ikke minst alle de fine stundene dere ga meg. Til tider følte det som om jeg trasket rundt uten mål og mening, til tider handlet det om å finne meg selv, men først og fremst utstod jeg vel kanskje den lille belastningen det var å traske rundt i den gamle, muggspiste, enten for kalde, eller for varme, lekk som en sil rønna av en campus man kaller Dragvoll for å komme til dette vendepunktet i livet, masterinnleveringen. Ifølge Erlend Loe, eller i det minste hans fortellerinstans fra romanen *Volvo Lastvagnar* (2005), tillates folk som skriver hver dag bruken av to utropstegn i løpet av livet, høyst ett dersom sjeldnere. Min tildelte kvote er herved å anse som oppbrukt: *Halleluja!*

Dette er øyeblikket jeg tillater meg å skrinlegge mine akademiske bestrebelser for denne gang, kanskje for alltid. Noen flere omveier enn først antatt ble det, men det er nå engang slik med livet at ikke alt som ligger forut kan planlegges. Veien blir, som Ferdinand Finne skriver, «til mens man går», og det ligger etter min mening både glede og trøst i de ordene. Etter 27 år med prøving og feiling innenfor det eneste faget vi alle mer eller mindre deltar i, *Menneskeapen og dens jakt etter dannelse*, er det med svært lite vemod at jeg nå vandrer videre for å se hva annet livet kan ha å by på. En krypende larve må omsider klekkes om til sommerfugl for riktig å kunne lukte på blomstene, eller noe i den duren. Duften av nye teser og antiteser om livets gang har allerede begynt sakte, men sikkert å penetrere mine teoretisk tette nesebor, og fra et sted langt der ute i det fjerne, kjenner jeg så smått den fornøyelige eimen av begreper som åpne grenser og flokkimmunitet, fast stilling, boliglån, kanskje giftemål og spedbarn. Rett og slett håp.

Til slutt sender jeg mine aller ærbødige takk til alle de ved universitetet som har lært meg noe verdifullt. Takk for at jeg, i det minste i noen grad, lærte kunsten å finne det som noen ganger er, og som på ingen måte bør være, nåla i vårt kapitaldrevne samfunns høystakk: den evige, alltid tilstedeværende verdien av humaniora. Jeg håper jeg vil klare å gjengjelde dette opptil flere ganger gjennom lærergjerningen og kanskje også på andre arenaer.

Frode Lerum Boasson, min reddende engel. La meg helt på tampen takke deg for din utmerkede litterære ekspertise og din upåklagelige motivasjonsevne. Takk for at du hadde tro på meg hele veien. Du aner ikke hvor glad jeg ble da jeg fikk vite at du skulle være veilederen min. Du er, uten å overdrive så mye som en ørliten smule, den eneste foreleseren jeg har hatt gleden av å møte på NTNU med et glødende skjær av eventyrlig universitetsflamme rundt hele sitt vesen. Hold på dette, og du vil inspirere og motivere mang en fortaapt student, slik du gjorde for meg.

Takk til...

Mamma, for kjærlighet, viljestyrke, pågangsmot og humor;

Pappa, for kjærlighet, vennskap, gode samtaler, latter og opplevelser;

Karina, for kjærlighet, krangler, krampaktig latter og evig vennskap;

Tante, for kjærlighet, lek og moro, latter og sang. Du er dypt savnet.;

Mormor, for kjærlighet, tålmodighet, latter og din sans for detaljer;

Bestefar, for alt det ovenfor nevnte, for alle reisene våre, og for at du viste meg veien til språk og litteratur;

Anna Selena, for kjærlighet og vennskap, dype og ikke fullt så dype samtaler, bueskyting, turer, filmkvelder og for å ha gjort studietiden litt lysere.

Liv Marthe, for at du hjalp meg å finne igjen troen på livslang kjærlighet, for at du elsker meg ubetinget og for at vi kan le sammen av hva som helst.

En noe spesiell takk går ut til Den norske Bokklubben og velkomstgaven jeg fikk av dere i 2016: En splitter ny Nescafé Dolce Gusto kaffemaskin som har vært med meg gjennom tykt og tynt. Den utgjorde virkelig en forskjell (ikke sponset innhold).

"It's a great thing when you realize you still have the ability to surprise yourself. Makes you wonder what else you can do that you've forgotten about."

Lester Burnham, *American Beauty*

Innholdsfortegnelse

Innledning	xi
Presentasjon av oppgaven	xi
Motivasjon	xii
1 Litteraturhistorisk kontekst	1
1.1 Mennesket Mykle.....	1
1.2 Forfatteren Mykle	2
1.3 Presentasjon av novellene	3
1.4 Forskningstradisjon	4
2 Litteratur og psykoanalyse	5
2.1 Innledning til psykoanalyse	5
2.1.1 Psykoanalytisk litteraturteori	6
2.1.2 Psykoanalyse, sannhet og objektivitet.....	7
2.2 Sigmund Freud	9
2.2.1 Det ubevisste	10
2.2.2 Driftsteori	12
2.2.3 Den psykoseksuelle utvikling	13
2.2.4 Kjærlighetsobjekt og ødipuskomplekset	14
2.2.5 Forsvarsmekanismene	15
2.2.6 Symboler og deres tolkningsmuligheter	17
3 Analyse	19
3.1 Angst og forskyvning: <i>Mannen og de greske søylene</i>	20
3.1.1 Innledning.....	20
3.1.2 Analyse.....	20
3.1.3 Oppsummering	24
3.2 Drøm som ønskeoppfyllelse: <i>En blomst i knappullet</i>	26
3.2.1 Innledning.....	26
3.2.2 (Drømme)Analyse	26
3.2.3 Oppsummering	31
3.3 Frustrert kjærlighet og forsoning: <i>Skoene</i>	32
3.3.1 Innledning.....	32
3.3.2 Analyse.....	32
3.3.3 Oppsummering	36
4 Oppsummering og konklusjon	37
Litteraturliste	38
Vedlegg 1: Masteroppgavens relevans til lektoryrket	41

Innledning

Presentasjon av oppgaven

«Det eneste jeg vet, er at nu er det ikke lenger *nok* at norsk litteraturkritikk medgir at Mykle kan skrive. Nu er det på tide at man begynner å *forstå* hva han skriver.» Denne sterke anmodningen kom fra forfatter Jens Bjørneboe i 1967, og er hentet fra essayet «Agnar Mykle og Norge» (1993, s. 203). Teksten kan leses som en anmeldelse av, samt refleksjoner rundt tema, budskap og motiv i forfatterkollegaen Agnar Mykles aller siste litterære utgivelse til det norske folk, novellesamlingen *Largo* fra samme år. Til tross for den sterke oppfordringen hadde tilsynelatende ikke Bjørneboe særlig tro på at samtidens litterater ville klare å innfri, da han i samme essay brakte følgende prognose på bane: «Om 50 år blir den [*Largo*] kanskje *forstått*, også» (1993, s. 203). Drøyt 50 år senere vil denne masteroppgaven gjøre et forsøk på nettopp å forstå noen av Agnar Mykles noveller, eller mer presist: Målsetningen er å forstå karakterene i de tre novellene «Mannen og de greske søylene» (1948), «En blomst i knappullet» (1958) og «Skoene» (1967) fra et psykoanalytisk perspektiv. Om det var en slik forståelse Bjørneboe ønsket seg, kommer ikke frem av teksten, men det er dette perspektivet oppgaven vil anvende som sitt primære verktøy i forsøket på en ny forståelse av Mykles forfatterskap.

Gjennom oppgaven vil de tre novellene bli forsøkt analysert og tolket etter et teoretisk rammeverk fra psykologifeltet utarbeidet av Sigmund Freud. Da karakterene best kan forstås psykologisk gjennom deres forhold til andre, vil lesningen fokusere på karakterenes familierelasjoner. For Freud er driftene sentrale i både utviklingen av personlighet og forståelsen av hvordan vi handler. Vi danner oss ifølge ham viktige driftsforestillinger i barndommen som ubevisst styrer oss. Disse kommer vi ikke utenom at har en stor påvirkning på oss i dagliglivet, selv om vi ofte forsøker å følge de moralske påbudene fra foreldrene våre og samfunnet vi lever i. Et annet overordnet fokus vil derfor være på karakterenes drifter og hvordan disse håndteres. Hovedmålet med denne oppgaven er å undersøke og forsøke å forstå de mannlige hovedkarakterene fra de tre novellene psykologisk ved å se nærmere på karakterenes relasjoner til familie og drifter. Problemstillingen blir derfor:

Hvordan kan man forstå familiære relasjoner og drifter i novellene 'Mannen og de greske søylene', 'En blomst i knappullet' og 'Skoene' av Agnar Mykle fra et psykoanalytisk perspektiv?

Tekstene vil ikke bli forsøkt forklart gjennom eller knyttet til forfatteren Agnar Mykles biografiske liv ved hjelp av en såkalt psykobiografisk lesning. Likevel vies første kapittel til å sette Mykle og de utvalgte novellene i en litteraturhistorisk og biografisk kontekst. Dette gjøres av hensyn til oppgavens logiske struktur, for å kreditere forfatteren av verkene, og for å åpne opp for videre forskning som ønsker å bruke et annet utgangspunkt enn det som gjøres her. Det kan være interessant å få en forståelse av hva som preget Mykle sine familiære relasjoner om en ikke kjenner til disse fra før av. Videre vil oppgavens teoridel presentere et relevant utvalg fra Sigmund Freuds psykoanalytiske paradigme, som vil tjene som verktøy for problemstillingen. Blant annet vil oppgaven presentere og drøfte Freuds psykoanalytiske byggverks «hjørnestein», nemlig teorien om *det ubevisste*. I tillegg vil hans driftsteorier, psykoseksuelle utvikling, ødipuskompleks, objektvalg og til slutt forsvarsmekanismer presenteres. I analysen vil tekstene leses autonomt, altså på hver enkelt tekst sine egne premisser med utgangspunkt i teoridelen. Gjennom den psykoanalytiske lupe håper jeg å kunne tilby en mulig lesning av noen Mykle-tekster som ikke har blitt viet mye oppmerksomhet tidligere, og samtidig

muliggjøre videre litteraturvitenskapelig forskning på Mykles forfatterskap

Motivasjon

At jeg vil lese Mykles noveller psykoanalytisk har flere årsaker. For det første befinner dette prosjektet seg innenfor utforsket terreng i litteraturforskningen, for det andre er det interessant fordi Mykle selv var opptatt både av psykoanalytisk teori og selvpsykologi, og for det tredje mener jeg at flere av de ukjente novellene til Mykle fortjener å løftes frem i lyset igjen. Jeg holder med Bjørneboe når han sier at Mykles tekster fortjener å endelig bli forstått. Psykoanalytiske metoder har meg bekjent hittil ikke vært forsøkt anvendt akademisk på novellene, så et slikt prosjekt kan derfor bringe nye innsikter i forfatterskapet hans til litteraturvitenskapen. De utvalgte tekstene mener jeg bør leses av alle nåværende og fremtidige generasjoner, da konfliktene og spørsmålene de utforsker vil ha evig aktualitet så lenge arten homo sapiens forblir et, i hvert fall delvis, irrasjonelt vesen.

Mykle hadde store deler av livet en enorm interesse for å forstå seg selv bedre, og han var opptatt av psykologi i mange av sine leveår¹. Å påstå at dette aspektet utgjør en del av kjernen i Mykles litterære prosjekt, vil neppe bli oppfattet som noen stor kontrovers eller overraskelse, i alle fall antyder han selv nettopp dette på en rekke ulike måter. Fra hans brev «Til keiseren» i hans posthumt utgitte samling *Mannen fra Atlantis* (1998) skriver Mykle: «Fordi intet kan skjules, legger jeg alt åpent. Wergeland skrev 'Meg selv'; Whitman skrev 'Sangen om meg selv'; jeg akter å ta Doktorgraden På Meg Selv!».

«Mykle er kanskje den forfatteren som grundigst har utforsket den unge mannens psyke i norsk litteratur.», skriver psykologspesialist Per Are Løkke i essayet «Idealitetens sykdommer» (2019). Forfatterskapet til Agnar Mykle begynte å fascinere meg midt i ungdomsårene, og det hadde nok en sammenheng med hvordan det som ung mann var mulig å identifisere seg med visse aspekter ved karakterene hans, som for eksempel deres usikkerhet og manglende erfaring på viktige livsområder. Ved formidlingen av flere følelsesmessige aspekter syntes jeg, og synes fortsatt, at Mykle ofte treffer spikeren på hodet. Han får frem en egen klang, energi og oppriktighet, som gir flere av de skildrede følelsene en unik form for troverdighet. Jeg har fortsatt til gode finne noe tilsvarende hos andre forfattere.

Det er bak det distinkte språket, rytmen og ambivalensen i Mykles skildringer av karakterenes indre liv og konflikter, at det synes å ligge deler av noe genuint eller til en viss grad selverfart. Mykle legger ikke skjul på at han begynte å skrive etter modell av sitt store forbilde Thomas Wolfe med å «lage litteratur av eget liv» (Mykle, som sitert i Heger, 1999, s. 65), og det er overveldende hvor mange paralleller man finner mellom Mykles liv og det som tilhører karakterene hans, dersom man velger å fordype seg i dette. Min vurdering er at Mykle i det minste gir inntrykk av å kunne formidle noen sannheter om menneskenes tilstand, men på den annen side etterlater han også en rekke viktige spørsmål knyttet til karakterenes være- og tenkemåte. Disse besvares ikke eksplisitt i tekstene, og svarene kan heller ikke avledes fra biografiene om Mykle uten å presentere en reduksjonistisk og vag tolkning. Derfor er også dette en viktig forutsetning og et argument for denne oppgavens relevans. Ved å undersøke den latente psyken i de

¹ På midten av 60-tallet leste han Sigmund Freud og undersøkte egen barndom ved å be moren skildre den for ham i brevform, hvilket hun velvillig gjorde. I 1966 deltok han i eksperimentell LSD-behandling ved Modum Bad hele fire ganger over to opphold, for blant annet å kunne «se sin egen fødsel». Se Heger, 1999, s. 374 - 431, eller brevet «En glad mann» fra Mykles posthumt utgitte tekstsamling *Alter og disk* (1998) for mer om Mykles psykoanalytiske granskning av seg selv.

litterære karakterene, vil oppgaven kunne gi fremtidige lesere muligheten til å forstå tekstene på en ny måte uten at det setter begrensninger for andre tolkningsmuligheter.

I Mykles forfatterskap finnes det noen gjengangere blant tematikk og persongalleri, henholdsvis den mannlige kjærligheten og den famlende mannen, kulturelt splittet mellom lengselen etter det naturlige, eller det skjønne, og samtidig det alltid tilstedeværende, alltid bakom liggende kravet om å utvise konformitet overfor samfunnets normer. Karakterene hans befinner seg ofte i en umulig posisjon mellom det instinktivt dyriske og det opphøyde, noe som gjerne synliggjøres gjennom deres kvinnesyn (Andersen, 2015, s. 465). For meg er Mykles menn evige, famlende idealister. De vil gjerne se en oppfylt estetikk i alle livets aspekter, også i det banale². Likevel innser de omsider, enten til bedrøvelse, forargelse, resignasjon, eller en blanding av disse, de begrensende faktorene som følger av det å være menneskelig. At det å være lenket til jorden av instinkter, feil, følelser og mangler, aldri kan brytes. Samtidig har de et sterkt behov etter å være en akseptert, og helst også anerkjent del av fellesskapet, hvilket ytterligere bidrar til å komplisere deres indre konflikter. Vi møter altså hos Mykle både idealisten, den varsomme og den lidenskapelige, ofte på en og samme tid.

Karakterene går ofte omveien innom retrospektive og/eller assosierende digresjoner, enten de vil eller ikke, som ofte avbryter rammefortellingen. De bærer på traumatiske minner som av og til dukker uanmeldt opp fra underbevisstheten, men Mykle overlater det til leseren selv å pusle sammen et helhetsinntrykk av hvilken betydning disse bruddstykkene utgjør, hvilket naturligvis vil måtte gjøres når de tre novellene senere skal analyseres.

Det er alle disse ovenfor nevnte aspektenes uforenlighet med ytre handlingskraft jeg mener gjøres til gjenstand for de sentrale psykologiske konfliktene i flere av Mykles tekster, og det er her min motivasjon og begrunnelse for en psykoanalytisk lesning gjør seg sterkest gjeldende. Karakterenes indre konflikter og manglende selvforståelse får ulike utfall, som spenner om alt fra handlingslammelse til utførelsen av obskøne handlinger. Felles for utfallene, er at de bryter med samfunnets normer og fører til skam, fortvilelse og/eller usikkerhet i karakterene.

² Et godt eksempel på dette er scenen fra *Lasso rundt fru Luna*, hvor hovedkarakteren Ask Burlefot hisser seg kraftig opp over hvordan noen fra sykehuspersonalet har «klasket» en brunostskive ned på brødsreven «uten beregning, uten kjærlighet», hvorpå det følger en halv sides tirade om hvordan han selv ville ha dandert et stykke brød med overflod og dekorasjoner, omtanke og kjærlighet (Mykle, 1969, s. 143 - 144).

1 Litteraturhistorisk kontekst

1.1 Mennesket Mykle

Da tjue år gamle Agnar Myklebust i 1936 tok vingene fatt og forlot «buret»³ sitt i Trondheim for en stilling som handelsskolelærer i Kirkenes, ante han nok svært lite om hva som ventet ham i den tilsynelatende nye og utforskede verdenen som lå for hans føtter. Noe var likevel klinkende klart: han ville vekk fra hjembyen og ut i verden for å skape noe av seg selv ifølge Mykle-biograf Anders Heger (1999, s. 41). Store deler av barndommen hadde han tilbrakt innendørs under morens pleie på grunn av plager med pustebesvær, og det var først i tenårene han omsider kunne leve som en normalt frisk gutt. På denne aller første dannelsesreisen er livet tidlig ute med å by på en leksjon av det slaget som omgjør teori til praksis, nemlig at handlinger får konsekvenser, eller hakket mer bokstavelig i unge Myklebusts tilfelle: man høster som man sår. Etter alt å dømme hadde han ikke regnet med både å bli forfremmet til skolebestyrer og i tillegg legge grunnlaget for dobbelt farskap med to ulike kvinner, begge ved navn Ruth, innen dette første året ute av buret var omme (Heger, 1999, s. 53).

Mykle, som han senere vil bli kjent under, sliter gjennom hele livet med et anstrengt forhold til sine egne foreldre. Moren føler han seg følelsesmessig kvalt av, og faren oppfattes som emosjonelt fraværende (Heger, 1999, s. 40). Disse følelsene finner man igjen i flere av Mykles tekster, både i det skjønnlitterære og i de etterlatte brevene som ble publisert posthumt. Ask Burlefot, hovedkarakteren i to av romanene hans, har en far som beskrives av Ask ved sin rigiditet, kjønnsløshet og manglende evne til å anerkjenne andres og eget følelsesliv. Moren hans skildres som en eiesyk, stanksprøytende skunk som både overøser og forsøker å tillegge ham sine høyst personlige meninger når han ellers ikke brukes som nikkedukke for alt fra klaging over hennes helseplager til materialistiske ønsker og behov⁴. Om de faktiske foreldrene sine, skriver Mykle senere blant annet dette i en upublisert tekst:

[...] det er slik med ens foreldre at man aldri kan hate dem helt; det er mye mere en lammende sorg enn det er hat; ens foreldre er skjebne; skjebnen er det man ikke kan gjøre noe ved; selv min mor kan jeg ikke hate helt, for si hva man vil: hun var med på å gi meg livet; og ville jeg ikke heller hatt livet, enn ikke å ha det? (Mykle & Mykle, 2014)

Året 1937 har han ennå ikke sett og opplevd mer enn en brøkdel av verden, økonomisk er han i beste fall vaklende, og en stabil, ansvarsfull voksen på jakt etter å slå seg til ro kan han på ingen måte beskrives som. På vei er to barn med to ulike kvinner og alt ansvaret det innebærer. Først prøver han å ordne abort for begge barna, men det lar seg ikke gjøre av samfunnsmessige årsaker. Løsningen for det første barnet, en gutt som døpes Arne, blir et fornuftsekteskap etterfulgt av rask separasjon, slik at barnet slipper å bli såkalt «ukekte», eller utenomekteskapelig. Av økonomiske årsaker, og fordi han ikke kan gifte seg to ganger, blir barn nummer to, ei jente, adoptert bort (Heger, 1999, s. 52)

³ Det språklige bildet refererer til Agnar Mykles mye brukte metaforer om ulike mennesker som arter i bur. Først og fremst er «buret» mye brukt om barndomshjemmet hans, hvilket han blant annet skriver mye om i den posthumt utgitte tekstsamling *Prinsessen på bordet : en rapsodi* (Mykle & Mykle, 2014). Den «vadefugl-aktige mannen» Ask Burlefot fra *Lasso rundt fru Luna* (1969, s. 7) forlater omsider også sitt «bur» i Trondheim, i likhet med Mykle selv.

⁴ Se kapittelet «Burvokteren og hans kone» og det påfølgende «Den ganske unge manns tanker om samlivet» i *Lasso rundt fru Luna* (1969, s. 77 - 107), samt s. 71 - 74 i *Sangen om den røde rubin* (1994).

- 54). Mykle, som er preget av forholdet til sine foreldre og et sterkt behov for frihet, takler det å bli far deretter; med avvisning og lengsel fra avstand. Arne får først møte faren sin som tolvåring, men til gjengjeld er dette et gledelig og nært møte, ikke minst for Agnar. Heger beskriver det slik: «den fortapte far har funnet tilbake til sin sønn» (1999. s. 162 - 165).

Senere gifter han seg to ganger til, men begge ekteskap ender med skilsmisse. Det andre ekteskapet fører med seg to døtre, det tredje og siste en ny sønn. Disse barna er han noe til stede for under oppveksten, men først og fremst er han isolert på arbeidsværelset med skrivemaskinen sin. Etter den siste skilsmissen og frem til 1978 bor han i Asker hos sin tidligere kone fra ekteskap nummer to, Jane, før hun ikke lenger orker å fungere som omsorgsperson for ham. Hun sørger for at han mottar uførepensjon og finner i samarbeid med Asker kommune og Forfatterforeningen en leilighet til ham i nærheten. Det er først når datteren har med seg en overlege i psykiatri hjem, at han motvillig aksepterer flyttingen over til «tigerburet», som han døper den nye leiligheten (Heger, 1999, s. 466 - 472). Her blir han boende, for seg selv, omringet av tusenvis av sider med upubliserte tekster, men med jevnlig besøk av familie og venner frem til sin død i 1994.

Til tross for Mykles anstrengte forhold til egne foreldre, at han i løpet av livet går gjennom tre ekteskap, får fem barn med fire ulike kvinner, og i tillegg er notorisk utro, skildrer han også familielivet ømt og kjærlig i flere av tekstene sine⁵. Poenget med denne forholdsvis korte biografien har ikke vært å knytte forfatter til verk, men snarere å belyse at det finnes en del paralleller mellom disse for de som måtte være interessert. I tillegg tjener metaforen hans om å være fanget i et bur til å belyse problemstillingen min ytterligere. For Mykle er dette språklige bildet et slags bumerke gjennom forfatterskapet hans. Det fungerer som en metafor for karakterenes ubevisste drifter som stenges inne av familiens og samfunnets forventninger og normer, hvilket igjen fører til konflikter. Jeg ønsker med analysen min å vise at menneskets ville natur står i konflikt med menneskets moralske forbud i alle de tre novellene.

1.2 Forfatteren Mykle

Agnar Mykle har det vært sagt, skrevet og ment mye om de siste 60-70 årene, men det er nok for romanene *Lasso rundt fru Luna* (1954) og *Sangen om den røde rubin* (1956) den en gang så kontroversielle forfatteren fra Trondheim skapte størst blest om seg selv⁶. Til tross for hans renommé i dag som først og fremst romanforfatter av de ovenfor nevnte verk, var det som novellist Mykle først slo gjennom da han i 1948 debuterte med novellesamlingen *Taustigen*⁷. Anmelderne lot seg fort begeistre for denne nye forfatteren, og han fikk generelt gode skussmål i avisene. Man kunne blant annet lese i avisen *Østlendingen* (Skrede, 1949) at «Mykles novellesamling er talentfull og språkføringen både elegant og original». Videre skrives det at «som stilist er Mykle svært smidig og effektiv og slett ikke så verst som psykolog heller». Fram til slutten av 60-tallet får han totalt utgitt fire novellesamlinger, fire romaner, noen mindre kjente

⁵ Se for eksempel novellene «Nocturne» fra *Taustigen* (1948), «På sangens vinger» fra «*Jeg er like glad, sa gutten*» (1952) og «Flekkene på min vest» fra *Kors på halsen* (1958)

⁶ Sistnevnte roman sparket i gang en sedelighetsdebatt i den norske offentligheten mot slutten av 50-tallet, og forfatter samt forlag måtte i 1957 stille i retten for «spredning av utuktig skrift» (Andersen, 2015, s. 464 - 465). Året etter ble de frikjent for alle anklager av Høyesterett, men Mykles litterære produksjon ble betydelig svekket. Han utga etter dette ikke annet enn romanen *Rubicon* og novellesamlingen *Largo* før han døde i 1994.

⁷ Riktignok hadde han i 1944 fått antatt novellen *Jægermarsjen* av Nils Johan Rud i *Magasinet for alle*, men da under pseudonymet Odd Madsen.

skuespill og en lærebok om dukketeater.

Mykle skriver seg inn i etterkrigstidens generasjonsskifte av norske forfattere, sammen med blant annet Torborg Nedreaas, Sigurd Evensmo, Kåre Holt og Jens Bjørneboe (Andersen, 2015, s. 439 - 440). Disse representerer ikke noe egentlig brudd med tradisjonell, realistisk skrivemåte fra før krigen, men tematisk tar de opp nye aspekter ved den nye verdenen de lever i, eller bearbeider erfaringer fra den gamle. Mykle er den unge mannens dikter, og i hans litteratur møter vi mennesker i sterk opposisjon mot samfunnets normer. Særlig er det pliktfølelse, seksualangst, sparsommelighet og selvtukt han vil til livs (Andersen, 2015, s. 464). Karakterene har gjerne en sterk trang etter og evne til livsnytelse. De to romanene om Ask Burlefot har likhetstrekk med dannelsesromanen, men til forskjell fra det man finner hos mange andre forfattere, er det skildringene av mellomfasene som blir sterkest betont, ikke sluttresultatet.

1.3 Presentasjon av novellene

I denne delen vil hver av de tre utvalgte novellene presenteres i tur og orden. I tillegg vil det bli lagt frem begrunnelser for utvalget. Agnar Mykle fikk totalt fire novellesamlinger utgitt. Han debuterte litterært med *Taustigen* i 1948. Fra denne samlingen har jeg valgt ut novellen «Mannen og de greske søylene», da den forteller oss om en manns manglende handlingskraft som følge av konas utroskap i fortiden. Her møter vi en farsfigur som grubler over hvorfor han lot tenåringsdatteren sin, Kristine, bli med de gamle skipskameratene sine en tur inn til byen. Det skjer ikke mye annet på det ytre plan enn mannens tankevirksomhet, men til gjengjeld får vi vite mye i hans indre monolog rettet mot datteren. Han forteller først og fremst hvorfor han skulle ha stoppet henne fra å gå. Gjennom denne forklaringen får vi vite mye om fortiden hans som skipsarbeider, om kona som ble innlagt på mentalsykehus og om det spesielle forholdet han har til datteren.

Fire år etter *Taustigen* publiseres «*Jeg er like glad, sa gutten*» (1952). Det har ikke blitt inkludert noen noveller fra denne samlingen, da jeg finner at de i mindre grad inviterer til en psykoanalytisk lesning med tanke på hovedtemaene familiære relasjoner og drifter. Jeg opplever tekstene i denne samlingen som mindre interessante når det kommer til den såkalte skriften mellom linjene, eller uttrykk for det ubevisste hos karakterene. Som litteraturprofessor Willy Dahl (1973, s. 66) skriver: «Novellesamlingen [...] er Mykles minst betydelige bok; de beste historiene i den er de humoristiske og harselerende». Dessuten ligger denne og *Taustigen* nokså nært hverandre rent tidsmessig.

Jeg har hentet den neste novellen, «En blomst i knappullet», fra samlingen *Kors på halsen* (1958). Denne ble utgitt etter Mykles kjente romaner om Ask Burlefot, og novellen inneholder en del aspekter som kan bidra til å forklare hovedkarakterens psykologiske tilstand som sterkt preget av ubevisste ønsker knyttet til drifter, samt skyld- og ansvarsfølelse. Her møter vi en finansminister som kommer hjem etter å ha vært hos sin elskerinne. Han er opprørt over en hendelse han er usikker på om har skjedd, nemlig to drap på trikken og en påfølgende samtale med drapsmannen. Neste dag er han svært usikker på hvordan gårdsdagen egentlig fortonet seg. Han er også redd for hva morgenavisen vil inneholde.

Den siste novellen, «Skoene», er hentet fra samlingen *Largo* (1967), som kun består av to noveller. Til gjengjeld har denne novellen det største sideomfanget av alle Mykles noveller. Hovedkarakteren i denne er interessant, fordi han i forsøket på selvstendigjøring ender opp med å gjøre et skjebnesvangert valg av kjærlighetsobjekt. Det handler kort fortalt om en seksten år gammel gutt som befinner seg alene på

familiegården på sommerferie. Mens de andre jobber, spankulerer gutten rundt på gårdstunet i egne tanker og ender til slutt opp i fjøset. Der finner han en enslig kvige, som han etter mye om og men bestemmer seg for å bestige. Seksualakten fullføres, han fjerner alle bevis og besøker litt senere bestemoren sin etter å ha tenkt lenge over hva han har gjort.

Utvalget er naturligvis håndplukket til prosjektets formål. Man kan i prinsippet anvende psykoanalysens begrepsapparat på alle skjønnlitterære tekster, og egentlig på all fortellende kunst⁸. Når man slik som dette prosjektet har målsatt seg, skal behandle en teksts litterære univers isolert, altså avlede alle tolkninger fra det som eksplisitt står skrevet, er det naturligvis begrenset hvor mye man kan hente ut dersom det mangler tilstrekkelig informasjon som kan belyses av teorien. Det er opp til leseren hvorvidt han finner en tekst egnet for en teori. Samtidig bør han være klar over styrker og svakheter han finner ved både seg selv som leser og valgt teoretisk utgangspunkt (Tyson, 2015, s. 5). Hovedgrunnen til at disse tre novellene er så omhyggelig valgt ut, er at de alle portretterer indre konflikter hos karakterene som de selv ikke har kontroll over eller kjennskap til, men som samtidig kan tolkes i lys av andre eksplisitte elementer i tekstene. Et eksempel på slike elementer kan være karakterenes tilbakeblikk i sin egen fortid. Kunnskap om tidligere erfaringer kan hjelpe til å belyse de nåtidige omstendighetene i rammefortellingen.

I tillegg anser jeg det som representativt for Mykles forfatterskap å benytte tekster fra tre ulike novellesamlinger som ligger lengst mulig fra hverandre i tid. Samlingene ble publisert i henholdsvis 1948, 1958 og 1967, altså med et spenn på omtrent ti år mellom hver utgivelse. De representerer både Mykles litterære begynnelse, midtpunkt og slutt. Ved hjelp av denne avstanden har jeg også anledning til avslutningsvis i oppgaven å diskutere om det finnes fellestrekk ved hvordan det ubevisste manifesterer seg og hvordan novellekarakterene forholder seg til sine indre konflikter gjennom hele forfatterskapet. Er de alle «buret inne» som følge av familiens og/eller samfunnets krav? Tar de i bruk ulike forsvarsmekanismer i forsøket på å tilfredsstille driftene sine?

1.4 Forskningstradisjon

Til min overraskelse eksisterer det ikke noen stor forskningstradisjon på Agnar Mykle, verken i Norge eller internasjonalt. Det som finnes av litterære analyser, tar stort sett for seg hovedverkene hans, romanene *Lasso rundt fru Luna* og *Sangen om den røde rubin*, ikke novellene, og det gjøres heller ikke bruk av psykoanalytisk litteraturteori. Det jeg har klart å grave frem av relevant forskning, er to lesninger av novellesamlingen *Largo*: Runo Isaksens «Den religiøse Mykle» (1997)⁹ og Steinar Opstads «Dannelse ut av lignelse» (1998)¹⁰. Førstnevnte forfatter leser samlingen i et religionsperspektiv, og sistnevnte ser på dannelsens erfaringsmuligheter i novellene. En psykobiografisk lesning som også bør nevnes, er «Påholden penn er tung å flytte» (1998)¹¹ Her argumenterer forfatteren Anne Luise Kirkengen for at Mykle ble seksuelt misbrukt av sin egen mor.

⁸ «Our use of psychoanalytic concepts is not limited to one literary genre or to one artistic medium; we can use psychoanalytic criticism to read works of fiction, poetry, drama, folklore, and nonfiction, and we can use it to interpret paintings, sculptures, architecture, films, and music. Any human production that involves images, that seems to have narrative content (the way many paintings seem to tell a story), or that relates to the psychology of those who produce or use it (which means just about everything!) can be interpreted using psychoanalytic tools.» (Tyson, 2015, s. 36)

⁹ Publisert i tidsskriftet *Vinduet* (1997) Vol. 51, Nr. 2, s. 44 – 53.

¹⁰ Publisert i tidsskriftet *Kritikkjournalen* (1998) s. 28 – 33.

¹¹ Publisert i *Tidsskrift for Den norske legeforening* (1998) Vol. 118, Nr. 30, s. 4709 – 4714.

2 Litteratur og psykoanalyse

2.1 Innledning til psykoanalyse

Psykoanalyse er i våre dager en betegnelse som omfatter en rekke ulike områder, men overordnet er dette en vitenskap og et fagområde utviklet av Sigmund Freud og hans etterfølgere (Anthi, Piene & Vaglum, 1986, s. 7). Det kan også bety en bestemt type behandlingsmetode, en klinisk teori om psykiske forstyrrelser, en generell teori om utviklingen av menneskets indre liv og atferd, eller det kan være en spesiell forskningsmetode for utforskningen av det ubevisste. Med andre ord må ikke psykoanalysen nødvendigvis beskjefte seg med patologiske faktorer, men kan også brukes til å forklare normale, psykologiske prosesser. Uavhengig av hvilken gren man jobber med, er det det ubevisste som utgjør psykoanalysens hovedområde (Varvin, 1993, s. 7).

Da den østerrikske nevrologen Sigmund Freud mot slutten av 1800-tallet utviklet sin teori om hvordan det ubevisste, en ikke direkte tilgjengelig del av menneskets psyke, eksisterer og opererer under visse premisser, ble mye av den etablerte kunnskapen innen klinisk psykologi og psykiatri fornyet¹². Flere av Freuds begreper har med tiden blitt aksepterte forklaringsgrunnlag for ulike typer atferd og psykiske lidelser, men Freud har også blitt omfattende kritisert for mange av sine ideer¹³. Begreper som «det ubevisste», «fortrengning» og «Ødipus-komplekset» inngår for mange i dagligtalen, og det har også blitt hevdet at psykoanalysen har utgjort en dominerende tenkemåte i norsk etterkrigstid (Engelstad, 1985b, s. 9; Kittang, 1997, s. 7-8). Psykoanalytisk teknikk inngår i dag i flere behandlingsmetoder, og anses som grunnleggende for moderne psykoterapi (Raaheim & Skre, 2020). Ettersom psykoanalysen brukes til å forstå menneskelige uttrykk som et produkt delvis formet av ukontrollerbare og ukjente krefter i individet, kan den også brukes til å forstå litterære tekster (Claudi, 2013, s. 128). Hvordan det kan gjøres, vil oppgaven snart belyse.

Til tross for de mange definisjonene, er psykoanalysen ifølge lege, professor og psykoanalytiker Sverre Varvin (1993, s. 8) først og fremst en klinisk disiplin, altså en metode brukt til pasientbehandling. Videre sier han at det er i møtet med pasienten at psykoanalysen har sin berettigelse, og det er i denne situasjonen man eventuelt kan få bekreftet teorier og modeller, hvilket grunnleggende gjør psykoanalysen til en erfaringsdisiplin. Man erfarer og bygger altså kunnskap gjennom pasienten. Psykoanalytisk behandling kan være et svært tidkrevende foretakende, da den forsøker å løse en vesentlig utfordring: å skape varige endringer ved å utvikle et mer modent og fleksibelt jeg som takler konflikter på en mer hensiktsmessig måte (Anthi, Piene & Vaglum, 1986, s. 8).

Vanlig er det også å kalle psykoanalysen en hermeneutisk, eller «forstående» disiplin», som psykoanalytiker Siri Erika Gullestad (1993, s. 128) skriver. Hermeneutikk

¹² Freud var på ingen måte den første til å fremme en teori om at mennesket styres av krefter det selv ikke er bevisst. Litteraturviter Atle Kittang (1997, s. 41 - 42) fremhever at blant annet filosofer som Spinoza, Descartes, Leibniz og Rousseau før Freud hadde dannet seg forestillinger om dette ubevisste i oss, men det var Freud som først ga begrepet et presist innhold og dermed gjorde det lettere å ta i bruk.

¹³ Se for eksempel essayet "Når man har spist psykoanalytisk fluesopp" av Alf Larsen (1960) eller Karl Poppers kritikk av psykoanalysen for manglende vitenskapelighet, ettersom han mener den ikke gir mulighet for falsifikasjon av hypoteser (Varvin, 1993, s. 10)

er, veldig kort og generelt forklart, «metodologien for hvordan man forstår og tolker de meninger og uttrykk som man finner hos mennesket» (Thorbjørnsrud, 1993, s. 106). Det hermeneutiske oppdraget i psykoanalysen er å avdekke skjult mening, som i siste instans går ut på å forstå «hvordan ubevisste fantasier konstituerer en persons opplevelser og handlinger», og veien dit «går via dialog, tolkning og selvinnsett» (Thorbjørnsrud, 1993, s. 106). En viktig forutsetning for at behandlingen skal lykkes, er analytikerens empati, eller mulighet for innlevelse i den andres situasjon, og det er her man ser det fortolkende elementet fra hermeneutikk gjøre seg gjeldende (Gullestad (1993, s. 128; Thorbjørnsrud, 1993, s. 109).

En psykoanalytiker skal tilstrebe en nøytral, respektfull og ikke-manipulerende holdning til pasienten, også gjerne kalt 'analysanden', som er å betrakte som en selvstendig person med en unik livshistorie (Anthi, Piene & Vaglum, 1986, s. 7 - 10). Målet med hele behandlingen er at analytikerens skal gjøre pasienten klar over irrasjonelle tenkemåter og virkelighetsoppfatninger avledet av ubevisste motiver, slik at pasienten får økt innsikt og etter hvert blir i stand til å frigjøre psykiske krefter og evner bundet opp i indre konflikter og uhensiktsmessige forsvarsmekanismer (Anthi, Piene & Vaglum, 1986, s. 7).

En sentral del av behandlingen er bruken av *frie assosiasjoner* og *overføring*, hvor førstnevnte vil si at analysanden blir bedt om å forsøke å si alt som dukker opp for bevisstheten mest mulig usensurert. Dette kalles «den psykoanalytiske grunnregel» (Anthi, Piene & Vaglum, 1986, s. 8). Overføring er kartlegging av de følelser og handlingsmønstre analysanden utviser overfor analytikerens, som kan utgjøre ubevisste gjentakelser av forhold vedkommende har eller har hatt til andre viktige personer i livet. Funnene blir deretter forsøkt rekonstruert og tolket gjennom bestemte begivenheter og opplevelser, ofte fra oppveksten til analysanden. Noen ganger oppleves det sterk motstand fra analysanden mot å oppnå ny innsikt i seg selv, og analytikerens må da prøve å finne ut hvor motstanden kommer fra: «Utforskningen av de ubevisste krefter og motiver som tilskynder analysanden å unngå å følge grunnregelen [om frie assosiasjoner], kan imidlertid nettopp føre til videre innsikt.» (Anthi, Piene & Vaglum, 1986, s. 8). Det kan i slike tilfeller være snakk om mer dyptgående forstyrrelser i pasientens personlighetsutvikling, fortrent og sterkt forsvart av det ubevisste.

2.1.1 Psykoanalytisk litteraturteori

Vi har til nå sett hvordan psykoanalysen kan brukes til å behandle pasienter gjennom å forstå og nøste opp i ubevisste tanker og handlingsmønstre, men det har foreløpig ikke blitt klargjort hvordan den også kan tilpasses og anvendes i litteraturvitenskapen. I innledningen til antologien *Freud, psykoanalyse og litteratur* (2012, s. 7 - 9) argumenterer Janneken Øverland og Irene Engelstad for at det finnes mange berøringspunkter mellom psykoanalyse og litteratur, og at disse har vært brukt til å forstå hverandre helt siden Freuds tid¹⁴. Freud beskjeftiget seg med mennesket som kulturvesen og kulturprodusent fra start av, hvilket også spredte seg til hele den psykoanalytiske bevegelsen gjennom studier «av mytologi, folklore, kunst og litteratur» (Kittang, 1997, s. 101). Freud er selv mest opptatt av å bruke litteraturen til å eksemplifisere sin egen teori, men han skisserer også tre felt der psykoanalytisk teori kan brukes til å forstå litteratur i sitt publiserte foredrag om «Dikteren og

¹⁴ Blant annet nevnes tidsskriftet *Imago* som ble stiftet i 1912 og fungerte som et forum for «utfoldelse av spekulasjoner, refleksjoner og tolkninger av psykoanalytiske ideer anvendt på litteratur og kulturelt materiale» (Øverland & Engelstad, 2012, s. 7). Freud var selv en stor bidragsyter til tidsskriftet, og han fikk blant annet publisert en tolkning av Ibsens *Rosmersholm* og av Michelangelos Moses-statue (Kittang, 1997, s. 102).

fantaseringen»¹⁵ (Kittang, 1997, s. 102 - 105). Han mener en kan undersøke forholdet mellom dikterens liv og verk, forholdet mellom individuelle og kollektive fantasier, og forholdet mellom verket og affektene det vekker hos leseren. Dette omtaler Kittang (1997, s. 104) som «Det egget som mesteparten av seinare såkalla 'psykoanalytisk litteraturforskning' er blitt ruga ut av [...]».

En psykoanalytisk orientert litteraturforskners målsetning er å finne ut hva som skjuler seg av betydninger under tekstens overfladiske og umiddelbart tilsynelatende mening (Claudi, 2013, s. 128). Slike underliggende meninger kan se helt annerledes ut enn de gjør på overflatenivået, og de kan utgjøre svar på spørsmål som teksten ikke åpent stiller. «Som all annen litteraturforskning, retter den psykoanalytiske seg særlig mot tre felt: en analyse av forfatter, av tekst eller av leser», skriver Irene Engelstad (1985b, s. 12). Det er særlig to metoder som brukes i psykoanalytiske litteraturstudier, den genetiske og den hermeneutiske, og disse brukes også ofte sammen (Engelstad, 1985b, s. 12). Den genetiske søker årsaker eller forklaringer til tekstens tilblivelse. Dette kan være gjennom forfatterens liv, og kalles da psykobiografier, eller det kan være gjennom den intellektuelle påvirkningen forfatteren har mottatt, såkalte påvirkningsanalyser.

Hermeneutisk metode er tradisjonelt forbundet med å forstå forfatteren, men innen psykoanalytisk litteraturteori søker den først og fremst etter mening i teksten gjennom dens interne forståelseshorisont. Her er målet å avdekke tekstens skjulte budskap. Man analyserer da «de fiktive personene, tematiske strukturer, og/eller formelle og retoriske grep så vel som fortellerholdning» (Engelstad, 1985b, s. 12). Denne tekstorienterte analysen gjøres ved hjelp av psykoanalysens teorier og begrepsapparat, og det er synspunktet om at «budskap og betydninger i et diktverk ikke nødvendigvis er uttrykk for dikterens intensjoner [...] som har gjort [den] til et anvendelig redskap ved analyser av litterære tekster» (Engelstad, 1985b, s. 12). I den leserorienterte analysen vektlegges lesningen og forståelsen av verket gjennom en forestilling om at teksten først oppnår sin betydning i møtet med en leser (Claudi, 2013, s. 136). Man prøver da å finne ut hva lesningen kan fortelle om leseren, for eksempel ved å se hvordan vedkommende ubevisst reproducerer og tilfredsstiller egne driftsimpulser gjennom å overføre disse til teksten.

Det finnes naturligvis innvendinger mot hver metode, men oppgaven vil ikke gå inn i detalj på disse, da dette utgjør for omfattende diskurser til oppgavens omfang¹⁶. Neste delkapittel vil imidlertid drøfte forholdet mellom psykoanalyse, objektivitet og sannhet, samt hvilke muligheter dette forholdet utgjør for forskningen på litterære objekter. For nå holder det å klargjøre hvilken av de ovenfor nevnte metoder som vil tas i bruk i under analysen. Det vil i denne oppgaven gjøres en tekstorientert lesning med en hermeneutisk tilnærming til stoffet. De litterære karakterene vil analyseres innenfor sin egen tekstlige virkelighet med hovedvekt på hvordan deres driftsimpulser og relasjoner til andre familiemedlemmer kommer ubevisst til uttrykk

2.1.2 Psykoanalyse, sannhet og objektivitet

En viktig del av kritikken som har vært rettet mot psykoanalysen, er hvorvidt det er mulig å oppnå vitenskapelig objektivitet i analytikerens fortolkningsprosess. Belyst av

¹⁵ Originaltittel: *Der Dichter und das Phantasieren* (1908). Første gang publisert i *Neue Revue. Halbmonatsschrift für das öffentliche Leben* 1 (1907/08), s. 716–724.

¹⁶ Verdt å lese om muligheter og begrensninger ved psykoanalytisk litteraturteori er Atle Kittangs artikkel «Mellom psykoanalyse og diktning» i tidsskriftet *Vinduet* (1982) Nr 1. - Vol. 36 og «Kapittel 8: Psykoanalytisk litteraturteori», i Claudi, M. (2013). *Litteraturteori*. s. 127 - 144.

den hermeneutiske arven etter Wilhelm Dilthey og Hans Georg Gadamer¹⁷, vil en slik tolkning av pasienten gjennom dialog og innlevelse som beskrevet ovenfor, implisere at subjektivitet og gjensidig påvirkning mellom analytiker og analysand oppstår, hvor analytikerens intuisjon kan bli avgjørende for resultatet (Thorbjørnsrud, 1993, s. 108 - 110). Kritikere som har støttet seg til denne logikken, mener at de terapeutiske resultatene som oppnås vil kunne være resultatet av suggesjon fra analytikerens side¹⁸.

Guttorm Thorbjørnsrud (1993, s. 110 - 119) løfter frem noen eksisterende antiteser til hovedsakelig psykoanalysens, men også hermeneutikkens forsvar og drøfter disse. Den ene er antagelsen om *intersubjektivitet*, altså at tolkere av samme tradisjon med tilstrekkelig tolkningspraksis, som for eksempel psykoanalytikere av samme skole, vil lande på samme svar og dermed fungere som en garanti for objektivitet. Som Thorbjørnsrud påpeker (s. 111), demper kanskje dette bekymringen for dominerende subjektivitet noe, men fjerner den på ingen måte helt. For, som han videre argumenterer, finnes det analytikere av en rekke ulike skoler, som ledes av ulike teoretiske perspektiver i sine fortolkninger (s. 113).

Thorbjørnsruds neste antitese er etter min mening av mer rasjonell art, nemlig at spørsmålet om objektivitet ikke kan diskuteres uten å vurdere saksforholdet. I psykoanalysen søker man å forstå opplevelse og atferd hos mennesker, hvilket markant skiller seg fra det å forklare andre typer objekters kausale lover innen naturvitenskap (s. 111). Bak dette argumentet ligger den viktige forutsetningen om *humanitetsprinsippet*, at ethvert menneske har sin egen forståelseshorisont, sin opplevelse av verden, og at vi ved å tolke dette mennesket nødvendigvis må gjøre en «retolkning» med utgangspunkt i antagelsen om at den andre i viktige henseender er lik oss selv og dermed også kan forstås (s. 111). Thorbjørnsrud forklarer videre at man ved hjelp av dette prinsippet vil kunne komme frem til en akseptabel tolkning når den har klart å gjøre en handling maksimalt begripelig for oss, altså ved at «all tilgjengelig evidens er tatt i betraktning» og samtidig at tolkningen «motsies av så lite evidens som mulig» (s. 111 - 112). Dette vil også være et viktig mål for min litterære analyse.

At det skal finnes noen absolutt sannhet å oppdrive, kan ifølge Thorbjørnsrud fortone seg like meningsløst som å tro at verden kun kan beskrives på én måte (s.113). Han argumenterer for en pluralistisk tilnærming til både teori og metode i psykoanalysen så vel som i andre tilsvarende behandlingsformer. Ulike perspektiver sier han, avgjør hva som er relevant og viktig, og følgelig hvilke data som utvinnes, analyseres og brukes i behandling (s. 114 - 115). Dette medfører at ulike tolkninger kan være både forskjellige og samtidig valide, men det avgjørende er hvordan analytikeren forholder seg til analysanden.

Av Freuds eldste teorier fantes antakelsen om at det var et kausalt forhold mellom fortrenge minner og nevrotiske symptomer, men etter Freud har nåtidige faktorer hos

¹⁷ Dilthey mente at man ikke kan utarbeide kanoniserte regler for tolkning, og at enhver fortolker på sin måte må leve seg inn i den andres opplevelsesorden. Gadamer følger denne tanken, og kommer med følgende tre teser: Mennesket søker alltid å strukturere verden etter mening (1). Dette gjør mennesket gjennom *den hermeneutiske sirkel*, kort forklart som at delene vil forstås ut fra helheten, og helheten ut fra delene. Enhver ny tolkning innebærer en assimilering av de pre-eksisterende mulighetene for å forstå, eller såkalt forutforståelse. Objektet utvider forståelsen av helheten hos tolken, som dermed også forstår delen, altså objektet, bedre. På dette sirkulære viset konstitueres stadig ny mening så lenge tolkningen foregår, og denne strukturen anses som nødvendig for all menneskelig forståelse (2). Ettersom den menneskelige forståelsen konstant sirkulerer mellom helhet og del, finnes det ikke noen metode for én endelig tolkning av noe, og det vil dermed aldri bli mulig å objektivere seg frem til noen endelig sannhet eller virkelighet (3) (Thorbjørnsrud, 1993, s. 108 - 110).

¹⁸ «Suggesjon er en prosess der ett eller flere individers opplevelse og atferd påvirkes og endres under direkte eller indirekte innflytelse utenfra.» (Helstrup, 2020).

pasienten fått økt prioritet, og man konsentrerer seg heller om rekonstruksjon av fortiden når den kan hjelpe til å belyse den aktuelle væremåten (s. 117). Thorbjørnsrud avslutter med at pasientens helbredelse er vel så viktig som oppdagelsen av individuelle sannheter, at det trolig alltid vil finnes noen affektive kvaliteter mellom analysand og analytiker, og at en så dyptgående og personlig behandlingsform som psykoanalysen må kunne tåle fraværet av enkle svar eller eviggyldige sannheter (s. 118 - 119). Sverre Varvin (1993, s. 10 - 11) mener at diskusjonen rundt hvorvidt det er mulig å lage sannferdige rekonstruksjoner av en problematisk fortid som har formet et individ, eller om disse bare er subjektivt baserte konstruksjoner for å forstå nåtidig atferd, bare er i sin begynnelse, og at de forskjellige posisjonene ikke tegner seg klart.

Selv om psykoanalyse som behandling og teori tilsynelatende utgjør et bredt og dynamisk felt knyttet til en rekke ulike utfordringer, er det igjen viktig å påpeke at det, for å utføre denne oppgavens hovedanliggende, vil tas i bruk et spesifikt utvalg teori som vil se på visse faktorer ved tekstutvalget. Som vi nå har sett årsaken til, eller i det minste fått påvist noen argumenter for, vil det ikke kunne garanteres for noen absolutt sannhet i de analysene som senere forekommer, men jeg vil etter beste evne forsøke å gjøre tolkningene mine mest mulig velbegrunnede, og samtidig å ikke overse viktige motsigende beviser i henhold til Thorbjørnsruds tidligere beskrevne premisser for en akseptabel tolkning.

Hovedproblemet med å bruke Freuds teorier på litterære tekster, er at teksten ikke kan validere tolkninger på samme måte som en pasient. Det litterære verket «[...] er forsvarsløst, de psykoanalytiske fortolkninger kan så å si tres nedover teksten, friksjonsløst», sier Siri Erika Gullestad (Gullestad & Engelstad, 2012, s. 157). Til tross for dette, mener hun at en slik tilnærming også kan bidra til å belyse elementer i teksten som ellers ville blitt stående igjen som uløste gåter. Som Fredrik Engelstad (1985a, s. 62) skriver, må man være villig til å gjøre avledninger når man beskjeftiger seg med psykoanalytisk lesning av litteratur:

[...] vi kan heller ikke forstå teksten uten å være villige til å gjøre visse ekstrapoleringer. På samme måte som det figurative maleri viser til et tredimensjonalt rom selv om det utføres i to dimensjoner, viser de skildrete dramaskikkelsene til mulige motiver og beveggrunner, selv om vi ikke får dem direkte demonstrert.

Han legger frem tre krav til en meningsfull psykologisk tolkning av et litterært verk (Engelstad, 1985a, s. 62 - 63): Den må være nødvendig ut fra delen som skal analyseres, forenlig med resten av teksten og begrunnet i samme type tolkninger som er gitt ellers. Dette betyr, med stor grad av likhet til Thorbjørnsruds krav, at tolkningen av hver enkelt del skal motsies minst mulig av både teksten og tolkningen ellers i sin helhet. Den må også behandle noe som ikke allerede er åpenbart for leseren. Før dette kan skje må vi imidlertid gå gjennom hva den utvalgte psykoanalytiske teorien til Sigmund Freud konstaterer.

2.2 Sigmund Freud

Sigmund Freud og hans psykoanalyse utgjør ifølge litteraturhistoriker Per Thomas Andersen (2015, s. 332) en viktig idéhistorisk impuls fra 1900-tallets første halvdel. Av Freuds mest innflytelsesrike verker, nevner Andersen *Die Traumdeutung* (1899) og *Das Ich und das Es* (1923). Ved at Freud revolusjonerte subjektbegrepet, påvirket han også fundamentet for tradisjonell virkelighetsforståelse, og det var særlig i mellomkrigstiden han fikk gjennomslag for sine ideer. Som vi har sett ovenfor, medførte dette store endringer i behandlingen og forståelsen av mentale lidelser. Forestillingen om at mennesket ubevisst styres av begjær, frykt, behov og konflikter er Freuds mest radikale

innsikt, og den er fortsatt styrende i dagens psykoanalyse selv om mange revisjoner har skjedd siden Freuds tid (Kittang, 1997, s. 7 - 9).

Allerede før begrepet psykoanalyse og dets innhold var etablert¹⁹, oppdaget Freud et forhold mellom tolkning av nevrosener og litteratur, da han i 1895, sammen med sin kollega Joseph Breuer, skrev ned sykehistoriene til fem kvinner (Øverland & Engelstad, 2012, s. 8). Han innså at historiene til disse kvinnene hadde et episk mønster og dermed lot seg lese som noveller. Måten kvinnene la frem fortidshistoriene sine, fortonet seg også for Freud som organisert, fortellende virksomhet, og dette ble et vendepunkt for ham til å rette søkelyset mot den indre, psykiske verden fylt av drømmer og fantasier (Øverland & Engelstad, 2012, s. 8).

2.2.1 Det ubevisste

I sitt forsøk på å gi en enkel forklaring av hva Freuds ubevisste er, tilbyr professor Lois Tyson (2015, s. 12) analogien til en slags lagerplass i vår egen psyke, der vi oppbevarer vonde opplevelser og vanskelige følelser som er for omfattende til fullt ut å kunne bearbeides umiddelbart. Dette er også tilholdsstedet for de primære kreftene i mennesket: instinkter og biologiske drifter (Claudi, 2013, s. 128 - 129). Uakseptable ønsker og begjær som dukker opp i bevisstheten blir forvist dit, hvor de lever videre som ubevisst begjær, frykt eller fantasi, også kalt fantasmer²⁰. Dette er ikke impulsene i seg selv, men undertrykte ideer, eller forestillinger som representerer dem (Ormrod, 2014, s. 30). Disse reproduseres stadig av det ubevisste og bidrar til å skape konflikter med det bevisste. Konfliktene kan skape såkalte *nevrosener*, psykiske lidelser som kan opptre som tvangstanker eller -handlinger, frykt eller fysiske plager (Claudi, 2013, s. 129).

Freuds ulike teorier rundt det ubevisste utgjør i sin helhet et komplekst paradigme å forstå, da det inneholder mange komponenter som forklarer og utfyller hverandre, men omsatt i svært forenklet form, mener jeg det kan være nyttig å se på det ubevisste og dets virksomhet som et slags dynamisk festningsverk i psyken, bygd opp gradvis for å holde bevisstheten unna emosjonelt stress, samtidig som det søker å tilfredsstille driftene og instinktene i oss. Denne festningen gjør fantasmer og indre konflikter utilgjengelige ved hjelp av ulike mekanismer som holder dem på avstand fra bevisstheten, eller den får oss til å se dem forkledd som noe annet. De forskjellige mekanismene dukker opp gjennom Freuds forfatterskap under ulike navn, men han samler dem etter hvert under betegnelsen «Abwehr», eller forsvar (Freud, 1974, s. 42). Når hans datter, Anna, tar opp igjen den psykoanalytiske tråden like før Freuds død med sitt andre verk *Das Ich und die Abwehrmechanismen* (1936), klassifiserer hun dem under den passende samlebetegnelsen forsvarsmekanismer.

Gjennom å nekte bevisstheten direkte adgang til det som kan skade oss, holder det ubevisste oss relativt funksjonelle i dagliglivet, og lidelsene kan bearbeides inne på fortet uten at det påvirker oss i en for overveldende grad, men de problematiske forestillingene i det ubevisste oppløses ikke uten videre, og vi fortsetter å styres av dem i våre opplevelser og handlinger (Tyson, 2015, s. 12). «Freud snakker om jeget som en som ikke er herre i eget hus, eller han sammenligner det med en rytter som *tror* det er han som styrer hesten» (Sjögren, 1990, s. 180). Hovedproblemet dette utgjør, er at destruktive handlingsmønstre kan dannes ubevisst og settes i gang ufrivillig når visse situasjoner oppstår. Disse iverksettes gjennom en eller flere av forsvarsmekanismene i det ubevisste. Destruktivt blir det dersom det fører til at vedkommende får

¹⁹ Freud bruker for første gang begrepet 'psykoanalyse' i en fransk publikasjon fra 1896 (Kittang, 1997, s. 23)

²⁰ Fantasme er ikke et opprinnelig freudiansk begrep, men det brukes «i nyere psykologi for forestillingsbilleder og fantasiforestillinger» (Koch, 2017)

«vanskeligheter, som på væsentlige områder begrænser hans eller hendes livsudfoldelse» (Diderichsen, 1997, s. 13). Slike handlingsmønstre kan ifølge Freud gi seg til kjenne ved gjentakelsen av symptomer, som for eksempel angst eller tvangstanker, eller ved motstand mot innsikt og endring, og er nesten alltid forbundet med en lav følelse av selvverd (Diderichsen, 1997, s. 12 - 13).

Freud sier også at tvangstanker eller -handlinger overgår prinsippet om lyst²¹, og at denne selvpiningen derfor blir utført ubevisst og gjentakende av pasienten, hvilket igjen fører til motstand mot endring (Diderichsen, 1997, s. 14). Motstanden er tilstedeværende fordi en slik endring vil innebære at de opprinnelige faresituasjonene blir aktualisert på nytt (Thorbjørnsrud, 1993, s. 104). Slike handlingsmønstrene fungerer altså som en beskyttelse eller sensur mot for eksempel erindring eller konfrontasjon av traumer, hvilket kan være nyttig for et individs selvoppholdelse, men det opprinnelig problematiske elementet forblir i det ubevisste mens det fortsetter å begrense personens muligheter til å handle fritt. I nyere personlighetspsykologi har man kommet frem til at mennesket ikke alltid forsøker å unngå angst og smerte for enhver pris. Istedenfor å ta i bruk irrasjonelle forsvarsmekanismer, kan mennesker som står overfor angst og stress også reagere på mer rasjonelle måter gjennom å ta i bruk tilpasningsmekanismer preget av erkjennelse og ansvar (Iversen, 1997, s. 139).

Hver gang vi lagrer et minne i det ubevisste, gjennomgår vi en prosess som Freud kaller *fortrengning*, og dette begynner vi med allerede i tidlig barndom. Å fortrenge noe, forklarer Kittang (1997, s. 48 - 49), vil si å glemme noe på en spesiell måte, slik at det ikke kan tilbakekalles i sin opprinnelige form. Det fortrengte kan derimot dukke opp igjen som noe forvridt, eller forkledd, og et sentralt eksempel for Freud er hvordan drømmer maskerer sitt egentlige budskap. Alle drømmer, sier han, er egentlig en forkledd oppfyllelse av et forbudt eller fortrengt ønske (Stafford-Clark, 1969, s. 52). Drømmetydning omtaler han som «die Via regia zur Kenntnis des Unbewußten im Seelenleben», eller kongeveien til kunnskap om det ubevisste (Freud, 1982a, s. 577; Kittang, 1997, s. 25). Viktig å bemerke dertil, er at Freud refererer til kunnskap om, eller økt forståelse av det ubevisste, og at man aldri vil kunne komme i direkte kontakt med denne delen av psyken.

Ifølge Freud er det ubevisste noe som oppstår på et visst tidspunkt hos mennesket, og ikke noe vi opprinnelig er født med. Han beskriver dets tilblivelse slik:

Wir werden ferner durch die psychoanalytische Erfahrung an den Übertragungsneurosen zu dem Schluß genötigt, daß die Verdrängung kein ursprünglich vorhandener Abwehrmechanismus ist, daß sie nicht eher entstehen kann, als bis sich eine scharfe Sonderung von bewußter und unbewußter Seelentätigkeit hergestellt hat, und daß ihr Wesen nur in der Abweisung und Fernhaltung vom Bewußten besteht. (Freud, 1982b, s. 108)²²

Freud forklarer her, at han gjennom erfaringene sine med analyser av fortrengte barndomsminner, såkalte overføringsnevroses, er tvunget til konklusjonen om at fortrenningen ikke er en opprinnelig forsvarsmekanisme, men noe som først blir til når et skarpt skille mellom bevisst og ubevisst sjelsvirksomhet inntreffer. Ved den første fortrenningen vi gjør som barn, spaltes sjelelivet vårt i to og dette bortgjemte «stedet» i psyken vår, altså det ubevisste, oppstår (Tyson, 2015, s. 12; Kittang, 1997, s.18, 48).

²¹ Lystprinsippet vil forklares mer i neste delkapittel om driftsteori, men er kort forklart ønsket «om å unngå smerte og oppnå lystfølelse». Dette er en del av livsdriften eros (Claudi, 2013, s. 128).

²² «Vi blir videre, gjennom de psykoanalytiske erfaringene med overføringsnevrosene, tvunget til slutningen om at fortrenningen ikke er en opprinnelig eksisterende forsvarsmekanisme, at den heller ikke kan oppstå før et skarpt skille mellom bevisst og ubevisst sjelsvirksomhet er etablert, og at dens natur kun består i avvisning og avledning fra det bevisste.» (Freud, 1982b, s. 108, min oversettelse).

Det som ifølge Freud fortrennes, er som tidligere nevnt forestillinger som representerer driftene, altså ideer som opptrer på vegne av dem, og disse kan ofte knyttes til tidlige erfaringer forbundet med seksualitet (Claudi, 2013, s. 129). Disse forestillingene skaper ulyst og møter motstand i oss, og må derfor skyves vekk fra bevisstheten, men de er likevel så mettet med psykisk energi, så besatt av de grunnleggende driftene, at de tross alle motstandsforsøk returnerer til bevisstheten i sensurerte former (Kittang, 1997, s. 48 - 49).

For Freud er teorien om fortrenning «[...] hjørnesteinen det psykoanalytiske byggverket kviler på» (som sitert i Kittang, 1997, s. 48), men ifølge Kittang er ikke Freud helt på empirisk grunn når han skal forklare hvordan den aller første fortrenningen som skaper det ubevisste finner sted. Freud støtter seg til sin hypotese om en såkalt «urfortrenning», og denne forklarer Kittang (1997, s. 49 - 50) omtrent slik: Når den aller første driftsbesatte forestillingen skal fortrennes, vil all psykisk energi i bevisstheten bli mobilisert rundt en motforestilling, altså en slags motstridende impuls som ikke aksepterer eller anerkjenner driftsforestillingen. Motforestillingen presser den første forestillingen ut av bevisstheten før den rekker å bli værende som del av bevisstheten. Dette danner kjernen i underbevisstheten, et trekkende kraftsenter for alle fremtidige og «egentlige» fortrenninger.

Som Kittang påpeker (1997, s. 50) bidrar ikke Freuds forklaring om urfortrenning til å klargjøre hva som faktisk setter den i gang, ei heller hvor motforestillingen kommer fra. Kittang antar dette er mer en nødvendig hypotese for Freud, enn noe med empirisk forankring. Videre spør Kittang om disse manglene ved teorien kan være årsaken til at Freud ulike steder i sitt forfatterskap spekulerer i nedarvede og universelle ubevisste forestillinger, og om dette kanskje utgjør et alternativt forsøk på å sannsynliggjøre muligheten for dannelsen av det opprinnelige ubevisste i oss. Oppgaven vil ikke videre ta stilling til hvorvidt Freuds teorier bygger på et empirisk grunnlag eller ei, men godta Freuds psykoanalytiske rammeverk som et verktøy i forsøket på en ny forståelse av tekstutvalget.

2.2.2 Driftsteori

Driftene er som vi har sett viktige for Freud, særlig når det kommer til utformingen av personligheten vår, altså hvordan vi tenker, handler og føler. Alle mennesker er født med instinkter og drifter, og vi styres alle av disse ubevisste kreftene, som påvirker både indre og ytre atferd i oss (Svalheim, 1993, 63, 72). Dette er et viktig premiss for psykoanalysen som en universell teori om mennesket. Driftene kan ifølge Freud gå opp i hverandre, nøytralisere hverandre, eller alternere. Å alternere vil si at de erstatter hverandre dersom energien fra den går over i den andre, som når kjærlighet blir omgjort til hat eller motsatt (Hall, 1977, s. 53; Freud, 1985, s. 77). Hver drift gjør seg objektvalg, altså retter sin energi mot objekter som kan tilfredsstille den, for eksempel å søke mat når man er sulten (Hall, 1977, s. 36).

Valget av objekt kan nokså lett synes over på noe som oppfattes som likeverdig før man har lært seg å skjelne godt nok mellom objektene, som når et spedbarn tar til takke med å sutte på en leke eller smokk som substitutt for melkeflasken eller mors bryst. Denne prosessen kalles forskyvning og kan på sikt føre til ulike grader av frustrasjon dersom det nye objektet blir såpass forskjellig fra det opprinnelige at det ikke kan gi full spenningsreduksjon til driften som søker tilfredsstillelse (Hall, 1977, s. 36, 71). Hvis substituttobjektet utgjør «et høyere kulturmål», blir forskyvningen kalt sublimering, og dette omfatter å lede driftsenergien over i «intellektuelle, humanitære, kulturelle eller kunstneriske sysler» (Hall, 1977, s. 72). Freud anså for eksempel

Leonardo da Vincis madonnabilder som et sublimert uttrykk for lengselen etter sin mor, som han ble skilt fra i tidlig barndom (Hall, 1977, s. 72).

Vi har ifølge Freud like mange drifter som vi har kroppslige behov, men han skiller mellom to viktige hovedgrupper av drifter: «de som tjener livet og de som tjener døden» (Hall, 1977, s. 51 - 52). Freud sier at alle drifter kan føres tilbake til disse to (1985, s. 77). I førstnevnte gruppe, og i særstilling hos Freud, finner man seksualdriften, som han gjennom selvanalyse tvinges til å innse at har påvirket ham helt siden barndommen, fordi den har etablert sentrale karaktertrekk i ham (Killingmo, 1971, s. 52 - 53). Innsikten om at barn ikke bare har seksuell lyst, men også aktive seksuelle impulser, brøt med samtidens oppfatning av barn som uskyldige vesener, men åpnet samtidig også opp for Freuds antakelse om at «seksualiteten er nøkkelen til psykonevrosernes problem - ja, til nevrosener i alminnelighet» (som sitert i Killingmo, 1971, s. 53). Med dette mener han at alle mentale lidelser på et eller annet vis stammer fra seksualdriften, men senere reviderer han dette til også å gjelde selvoppholdelses- og dødsdriftene (Høydahl, 2018)

Freud kaller først seksualdriften for *libido*, som senere omdøpes *eros* (Claudi, 2013, s. 128). Han redefinerer begrepet ved å tilføye selvoppholdelsesdriften, altså ønsket om å holde seg i live. Eros blir derfor også kalt «livsdriften» (Stafford-Clarke, 1969, s. 144). Eros kan forstås som begjær etter nytelse, eller som ønsket om å unngå smerte og oppnå lystfølelse. Eros føyer seg inn under de ubevisste, primære driftene, og ønsket om å følge denne driften kaller Freud for *lystprinsippet* (Claudi, 2013, s. 128). På den andre siden finner vi menneskets ønske om å tilpasse seg samfunnets normer og regler, som står som et motstykke til lystprinsippet. Forsøket på å balansere driftenes ønsker og omverdenens krav kalles *realitetsprinsippet*, og dette føyer seg inn under de bevisste, sekundære prosessene (Claudi, 2013, s. 128). Slik skaper Freud et sterkt skille mellom biologiske drifter og innlærte, kulturelle normer, og samtidig skaper han det viktige utgangspunktet for konflikter og traumer som vil kunne føre til fullstendig eller delvis fortrenkning til det ubevisste.

Den eneste andre driften som er like sterk i mennesket som eros, er *thanatos*, også kjent som «dødsdriften» eller «destruksjonsdriften» (Freud, 1985, s. 77 - 78; Stafford-Clark, 1969, s. 143). Denne driften har som mål å ødelegge ting, og dermed føre dem tilbake til sin opprinnelige uorganiske form. Med dette følger antagelsen om at livet kom til på et senere tidspunkt enn det livløse (Freud, 1985, s. 78). Thanatos søker i ytterste konsekvens total underkastelse og død, og dette kommer gjerne til uttrykk gjennom fareoppsøkende eller aggressiv atferd, blant annet ved tvangsmessige og gjentatte selvmordsforsøk, alkoholisme, narkomani eller å unødvendig utsette seg selv for fare (Stafford-Clark, 1969, s. 143 - 145). Vendes aggresjonen mot en selv, vil dette ifølge Freud (1985, s. 79) føre til selvødeleggelse, slik man kan se i et menneske som i raseri river seg i håret eller slår seg selv. Vendes denne utover mot andre objekter, kan den opptre som «destruksjon, aggresjon, trang til å herske og dominere, utnytte og konkurrere» (Hall, 1977, s. 88).

2.2.3 Den psykoseksuelle utvikling

Mads B. Claudi (2013, s. 129) forklarer at det ikke er sånn at Freud ser på den iboende seksualiteten i barn som synonym med den ferdigutviklede hos voksne. Barnet må gjennomgå ulike stadier, eller faser, før det oppnår såkalt genital, eller kjønnslig, seksuell lyst sammen med en partner. Dette kaller Freud *den psykoseksuelle utvikling*, og de ulike fasene er knyttet til ulike kroppslige funksjoner, eller erogene soner, som tjener som kilder til lyst (Claudi, 2013, s. 129; Hall, 1977, s. 90). Reaksjonene barnet får i forbindelse med de ulike fasene fra foreldre eller omsorgspersoner, kan påvirke dets personlighetsutvikling. Voksne omsorgspersoner som gir barnet voldsomme reprimander eller trusler, for eksempel ved å forby barnet å leke med eget kjønnsorgan, er selv styrt

av fortrenget infantilitet, altså egen manglende modning på seksuelle utviklingsområder (Stafford-Clark, 1969, s. 83).

Hver fase bestemmer hvilke objekter driftene senere rettes mot, og her kan en rekke ting gå galt (Hall, 1977, s. 90 - 100): dersom barnet kommer i konflikt med foreldrene om bekreftelse av eller aksept for sine erogene soner, kan det for eksempel utvikles ulike tilpasninger, forskyvninger, forsvarsmekanismer, omdannelser, kompromisser og sublimeringer. Et eksempel på dette er såkalte perversjoner, uttrykk for ufullstendig modenhet som forhindrer full forening med et annet individ (Stafford-Clark, 1969, s. 89). En kjent perversjon er *skopofili*, som innebærer at man istedenfor å søke et fullstendig seksualmål heller tar til takke med å se på andre i naken tilstand, som har seksuell omgang, eller som utskiller avføring eller urin (Stafford-Clark, 1969, s. 89).

Den første fasen i den psykoseksuelle utviklingen er den orale, hvor barnet opplever lyst eller nytelse knyttet til munnens opptak av mat og ulike objekter, som melk fra morens bryst. Barnet vil gjerne holde fast i det som skaper lyst, og spytt ut det som skaper ulyst (Hall, 1977, s. 91). Deretter følger den anale fasen, hvor kontroll over egen avføring står i sentrum. Her er spenningsreduksjonen ved tømning av avfallsstoffene og den kontrollen dette gir over andre årsaken for behag og lystfølelse (Hall, 1977, s. 94). I tredje fase, den falliske, øker kjønnsdriften, og det er eget kjønnsorgan som står i sentrum for nytelse (Hall, 1977, s. 96). Så følger den latente perioden, en tid fra omtrent femårsalderen til tolvårsalderen, hvor barnet ikke opplever noen seksuelle behov, fordi disse er undertrykte (Hall, 1977, s. 97). I puberteten vekkes de seksuelle impulsene på ny, og kjønnsdriften utvikler seg mot dets biologiske mål om å forplante seg. Denne fasen kalles den genitale, og hvis vellykket, våkner den voksne seksualiteten preget av tiltrekning mot det motsatte kjønn som fullbyrdes ved seksuell forening (Hall, 1977, s. 99).

2.2.4 Kjærlighetsobjekt og ødipuskomplekset

En svært viktig seksuell konflikt som melder seg i guttebarnet under den psykoseksuelle utviklingen, er det såkalte *ødipuskomplekset*. Begrepet stammer fra den greske myten om Kong Oidipus, som uten å vite det, dreper sin far og gifter seg med sin mor (Claudi, 2013, s. 129 - 130). For Freud blir denne myten en analogi til det som skjer underveis i utviklingen av barnets valg av primært kjærlighetsobjekt. For å forstå denne konflikten må vi begynne med at et barn oppretter et spesielt kjærlighetsforhold til den første personen det opplever et intimt menneskelig forhold til, som regel moren, eller eventuelt noen som opptar morsrollen (Stafford-Clark, 1969, s. 83). Ifølge Freud «øser» kjærlighetsbehovet av samme energikilde som seksualdriften (Freud, 1966, s. 83).

Før den falliske perioden elsker gutten sin mor og identifiserer seg med sin far, men når kjønnsdriften øker, får barnet en sterkere seksuell impuls rettet mot moren (Hall, 1977, s. 96). Da barnets lidenskap for moren ikke kan fullbyrdes fullstendig, ettersom barnet må dele henne med faren og ikke kan eie henne seksuelt alene, oppstår et forhold preget av sjalusi og rivalisering til faren. Farens forbud og inngripen mot dette hindrer en incestuøs forbindelse mellom barn og mor, men skaper samtidig både frykt og hat i barnet rettet mot ham. Denne frykten kalles *kastrasjonsangst*, og er det som undertrykker seksualiteten hos guttebarn i den latente perioden (Hall, 1977, s. 97; Claudi, 2013, s. 130). For et jentebarn gjelder den samme dragingen mot moren, men når barnet forstår at det ved sin penismangel ikke kan ha et heteroseksuelt forhold til henne, forskyves begjæret over mot faren og sjalusien rettes mot moren (Claudi, 2013, s. 130). Dette kalles gjerne elektrakomplekset²³.

Dersom disse konfliktene ikke løses riktig, vil de fortrenkes til det ubevisste og være i stand til å skape betydelige problemer senere i livet. Den mest vellykkede løsningen er at barnet oppgir det sterke begjæret etter forelderen av motsatt kjønn og identifiserer seg med den av samme kjønn, slik at det på sikt kan finne et passende kjærlighetsobjekt som ikke er en av foreldrene (Claudi, 2013, s. 130). Gutten kan enten identifisere seg med det tapte objektet, moren, eller styrke sin identifikasjon med faren,

²³ På samme måte som ødipuskomplekset ble navngitt etter en gresk tragedie, har denne konflikten som gjelder jentebarn senere blitt kalt elektrakomplekset av andre teoretikere (Stafford-Clark, 1969, s. 94).

og hva utfallet blir avhenger av styrkeforholdene mellom hans iboende maskulinitet og feminitet (Hall, 1977, s. 97). Freud antar at ethvert menneske er grunnleggende biseksuelt, eller tvekjønnet, og dermed har varierende grad av tilbøyelighet for tiltrekning mot hvert kjønn, men at det typiske i den ødipale konflikten er varierende identifisering med begge foreldre (Hall, 1977, s. 97). En slik løsning impliserer at det i etterkant vil finnes både noe fortrent seksuell tiltrekning og identifikasjon til både moren og faren.

Etter at konflikten løses, det vil si fortrennes av kastrasjonsangsten eller tilsvarende frykt for mor hos jenter, og identifiseringsprosessen fullføres, blir mennesket et splittet subjekt ved at moren eller farens forbud, samt samfunnets normer, tar plass som kontrollinstans, eller samvittighet, ved siden av driftene (Claudi, 2013, s. 130). Denne samvittigheten fungerer som en slags arvtaker for ødipus- eller elektrakomplekset (Hall, 1977, s. 97). Dette innebærer for Freud en tredeling av menneskets psyke. Driftenes krefter utgjør *det-et* (das Es), mens den moralske og kritiske instansen, eller samvittigheten om man vil, kalles *overjeget* (das Über-Ich). Den beregnende og vurderende bevisstheten, altså instansen som sitter i førersetet og skal manøvrere mellom innflytelsen fra de to andre, kalles *jeg'et* (das Ich) (Claudi, 2013, s. 130 - 131)

2.2.5 Forsvarsmekanismene

Anna Freud samler og klassifiserer i sitt verk *Das Ich und die Abwehrmechanismen* (1936) de ulike formene for forsvar som jeg'et har til rådighet mot både de indre konflikter som dannes mellom ubevisste driftsimpulsene og overjegets samvittighet, så vel som mot ytre farer, tidligere beskrevet av hennes far, Sigmund Freud, gjennom hans forfatterskap (Hock, 2014, s. 252 - 253). Jeg'et opererer som tidligere nevnt under realitetsprinsippet, altså vil det kun oppfylle driftene dersom det skjer på en ufarlig måte som ikke fører til konflikter med omverdenen. Løsningen det finner må samtidig føye seg etter overjegets internaliserte regler om etikk og moral dersom jeg'et ikke skal komme i mental ubalanse. Forsvarsmekanismene utgjør altså en gylden middelvei til en løsning.

Selv om mange av Freuds andre teorier har blitt forkastet av diverse teoretikere de siste femti årene²⁴, står forsvarmekanismene igjen med bred anerkjennelse i dag. Det at de i det hele tatt eksisterer, ser man ifølge Anna Freud (1974, s. 43) ved at driftenes impulser ikke alltid blir oppfylt i direkte forstand, men istedenfor går omveier til målet om å oppnå tilfredsstillelse²⁵. Anna Freud klassifiserer ti forsvarmekanismer, men de som vil bli presentert her, er de som brukes i analysen: *fortrengning*, *forskyvning/sublimering*, *regresjon*, *projeksjon*, *isolering*, *annullering* og *introjeksjon* (Freud, 1974, s. 43).

Fortrengning har tidligere blitt forklart som å glemme på en spesiell måte. Den står i en unik posisjon ved at «hvis ego [jeg'et] gjør bruk av fortrengning vil symptomdannelsen fri det fra oppgaven med å mestre konfliktene, mens det i de andre tilfeller [...] fremdeles er nødt til å streve med problemet» (Freud, 1974, s. 47). Fortrengning fører altså til fravær av angst i bevisstheten ved at impulsene blir fullstendig ubevisstgjorte til forskjell fra de andre mekanismene. Videre forklarer hun at fortrengning sjeldnere brukes alene, enn i kombinasjon med andre mekanismer.

Forskyvning har tidligere i oppgaven blitt forklart ved sine to muligheter: enten at driftens objektvalg forskyves over på et substituttobjekt, eller at det sublimeres til et høyere kultur mål, forstått som kunstnerisk, humanitær eller intellektuell virksomhet. I motsetning til tilfellet med de andre forsvarmekanismene, ser verken Sigmund Freud

²⁴Blant annet er den tidligere beskrevne utviklingen av personlighet gjennom fem psykoseksuelle faser en teori det mangler oppslutning om i dag (Hock, 2014, s. 252).

²⁵ Sigmund Freud antok at et driftsstyrt menneske uten forsvarmekanismer vil utvise en amoralsk, meget avvikende og skadelig atferd for seg selv og andre (Hock, 2014, s. 253).

eller Anna Freud på sublimering som noe problematisk, men både normalt og ønskelig, da denne mekanismen muliggjør en sunn og sosialt akseptert vei til forløsningen av energi bundet til forbudt begjær (Hock, 2014, s. 256).

Regresjon er en forsvarsmekanisme som fører til at en persons handlingsmønstre går tilbake til det de var i en tidligere utviklingsfase som opplevdes som mindre krevende og mer trygg (Hock, 2014, s. 255). Et eksempel kan være såkalte midtlivskriser: når godt voksne mennesker som er redde for å bli gamle og dø, begynner å oppføre seg mer skjodesløst, søker yngre partnere og/eller finner tilbake til aktiviteter eller objekter assosiert med barndommen.

Ved projeksjon tilskriver man andre sine egne uakseptable impulser uten at de nødvendigvis deler disse. Anna Freud eksemplifiserer projeksjon med en ektemann som ønsker å være utro, men istedenfor å handle deretter begynner å utvise intens sjalusi overfor kona ved å anklage henne for lignende ønsker eller handlinger. (Hock, 2014, s. 255).

Ved isolering blir opplevelser atskilt fra følelser. På Freuds tid var det vanlig å bruke mekanismen som forklaring på tilfeller der menn inngår seksuelle forhold til kvinner de egentlig forakter (Kline, 2002, s. 140). Et annet eksempel er mennesker som kan fortelle nøyaktig og detaljert om traumer uten at det fortelles på en følelsesladde måte (Malt, 2020).

Annullering, eller omgjøring (tysk: «Ungeschenmachen»), er en forsvarsmekanisme der man prøver å gjøre om på tanker, ord eller handlinger slik at de ikke har skjedd, om enn bare på et symbolsk nivå. Annulleringen skjer ifølge Freud over to stadier: Først inntreffer et uttrykk for en impuls, for deretter å bli nøytralisert av en tanke eller handling som har motsatt mening (Pontalis & Laplanche, 1988, s. 477). Gjennom annullering ønsker man ikke bare symbolsk å omgjøre konsekvensene av hendelsen for seg selv, men også faktisk å annullere det som har blitt sagt, tenkt eller gjort, og derfor kalles dette også gjerne «magical thinking» (Costa, 2017). Eksempler kan være å utvise godhet mot noen etter å ha hatt aggressive tanker mot den samme personen, eller å vaske seg overordentlig etter å ha begått et mord.

Introjeksjon kan sees på som en slags motsatt projeksjon. Når vi introduserer, absorberer vi ukritisk «en regel, beskjed, modell eller lignende, fra utsiden av [oss] selv» (Solberg, 2017, s. 48). Barn lærer om sine omgivelser og verden på denne måten. Det barnet erfarer blir akseptert som selvfølgeligheter, da det er umulig å stille kritiske spørsmål ved så tidlige erfaringer i en læreprosess. Disse erfarte «sannhetene» kalles *introjekter*, og de kan være vanskelige å endre på. Først når man blir klar over hva introjektene består i, kan jeg'et bestemme om de er ønskelige å bevare som gjeldende regler eller sannheter for livet og verden (Solberg, 2017, s. 48).

I tillegg til de ti forsvarsmekanismene som er spredd gjennom Sigmund Freuds forfatterskap, tar han også i bruk mekanismer etablert av andre teoretikere. En viktig forsvarsmekanisme jeg ønsker å nevne i så henseende er *rasjonalisering*²⁶. Dette innebærer å gi «self-justifying explanations for decisions, actions, or beliefs [...] generated to replace and conceal the actual path by which the person arrived there.» (Cordón, 2012, s. 83). Å rasjonalisere er altså å konstruere feilaktige og rettfærdiggjørende forklaringer på egen impulsivitet istedenfor å anerkjenne den. Man rasjonaliserer først og fremst overfor for seg selv, men det kan også brukes til å forklare handlinger, ytringer og lignende for andre. Som tilfellet er med alle

²⁶ Rasjonalisering som psykoanalytisk begrep ble først tatt i bruk av Ernest Jones i artikkelen «Rationalization in every-day life.» i tidsskriftet *The Journal of Abnormal Psychology*, 3(3), s. 161–169.

forsvarsmekanismene, søker også denne å gjøre det egentlige motivet for en handling ubevisst for jeg'et.

2.2.6 Symboler og deres tolkningsmuligheter

For Freud er som tidligere nevnt drømmer en vei til kunnskap om det ubevisste. Drømmene ser han på som reproduksjoner av ubevisste ønsker, og disse har sine egne mekanismer for å forsvare bevisstheten fra dypere innsikt i dem. I særstilling blant mekanismene, står ifølge Freud drømmesymbolikken, forstått som allmenne symboler som i drømmene opptrer for de mest grunnleggende fenomenene i menneskelivet (Kittang, 1997, s. 37 -38). Her finner man blant annet symboler for fødsel, død, foreldre, søsken og menneskekroppen, men det som for Freud utgjør det overveldende flertallet, er seksualsymboler.

I psykoanalytisk litteraturteori blir ofte gjennomgående bilder og symboler i et forfatterskap sett på som dikterens sublimasjon for sitt ubevisste (Engelstad, 1985b, s. 12 - 13). Da antar man at dikteren spiller ut sine ubevisste forestillinger på en distansert og mindre farlig arena, nemlig i teksten. Analyse og fortolkning av tekstens bilder og symboler, vil også kunne bringe frem de fiktive personenes ubevisste (Engelstad, 1985b, s. 93). Den amerikanske litteraturprofessoren William York Tindall ser på symboler i et litterært verk som til en viss grad tilsvarende drømmesymbolene, men samtidig påpeker han at de også må forstås ved sin vesensforskjell:

If symbol implies putting together, Freud's account of this unconscious work may shed light on the origins, process, and nature of literary symbolism [...]. However analogous to dream symbol, the literary symbol is not dream but art or an element in a work of art. Belonging as much to the external world as to the internal, the literary symbol, mediating between them, follows not only the demands of the unconscious but social and aesthetic necessity. (Tindall, 1955, s. 168)

Det litterære symbolet er ifølge Tindall å betrakte som et element i det kunstneriske uttrykket, men det kan også ha ekstern tilhørighet til verden utenfor teksten. Samtidig kan det både være bevisst eller ubevisst skapt av forfatteren. Slik kan altså symbolene brukes til å forstå verket, forfatteren eller begge gjennom psykoanalytisk teori og symbollære.

Kittang (1997, s. 38) nevner noen eksempler på typiske symboler: Et hus kan for eksempel symbolisere kroppen, havet og avreisen kan stå for fødsel og død, konger og dronninger for foreldre, mens smådyr eller utøy kan være symboler for søsken. Seksualsymbolene er stort sett uttrykk for det mannlige eller kvinnelige kjønnsorganet, og disse beskrives slik:

Lange, spisse gjenstandar, gjenstandar som kan trekkjast ut, gjenstandar som reiser seg opp mot tyngdekrafta, står for det mannlige kjønnsorganet. Dei kvinnelege kjønnsorganana blir symboliserte ved gjenstandar som inneheld holrom av eit eller anna slag. Rytmske rørsler (å ri, danse, stige opp og ned i trapper og stigar, men også å bli overkøyrt) står for samleie, medan søtsaker symboliserer sjølve den seksuelle nytinga. (Kittang, 1997, s. 38)

Symboler for det mannlige kjønnsorganet blir gjerne kalt *falliske* symboler, med sitt opphav i det greske ordet *fallos*, som betyr «(erigert) penis» (Fallos, 2020). Noe tilsvarende gresk uttrykk for symboler knyttet til det kvinnelige kjønnsorganet finnes ikke, men oppgaven vil videre bruke betegnelsen vaginalsymboler som av og til brukes. Tyson (2015, s. 20) bruker begrepet «female imagery», altså kvinnelig bildespråk, men dette favner om mer enn selve kjønnsorganet. Alt som kan symbolisere det unike ved kvinnekroppen kan kalles kvinnelig bildespråk:

Female imagery can include caves, rooms, walled-in gardens (like the ones we see in paintings representing the Virgin Mary), cups, or enclosures and containers of any kind. If

the image can be a stand-in for the womb, then it might be functioning as female imagery. [...]. Female imagery can also include milk, fruit, and other kinds of food as well as the containers in which food is delivered, such as bottles or cups (yes, there is an overlap here with womb imagery) – in other words, anything that can be a stand-in for the breast, which is itself a stand-in for emotional nurturing. (Tyson, 2015, s. 20)

Tolkningen av drømmesymbolikk har Freud høstet mye kritikk for ved at den kan virke reduksjonistisk, som en mekanisk oversettelse, eller at den overdrevent setter søkelyset på seksuelle aspekter (Kittang, 1997, s. 37). Ettersom de tre novellene inneholder en god del symbolikk som kan sees i sammenheng med drifter og familierelasjoner, og Freud utgjør en helhetlig vei til analyse, vil oppgaven godta Freuds teori om symboler som fremtrer på vegne av kroppslige og familiære fenomener, men med forbehold om at disse er relevante og forenlige med helheten av tekst, teori og øvrig tolkning.

3 Analyse

I novellen «Mannen og de greske søylene» (1948) spør jeg meg: Hvorfor klarer ikke en far å stoppe sin tretten år gamle datter fra å bli med hans tidligere skipskamerater, menn han selv har bevitnet forgripe seg på barn i fortiden? I «En blomst i knappullet» (1958) lurar jeg på om mannen virkelig har sett et drap og deretter snakket med drapsmannen, for så å dra hjem uten å gjøre mer enn å fortelle om det til kona. Eller var det en drøm? Samleiet, eller mer presist: overgrepet, som hovedkarakteren i novellen «Skoene» fra *Largo* (1967) utfører mot ei kvige, er nok et eksempel på en tilsynelatende uforståelig og obskøn handling. Hva driver en seksten år gammel gutt til å søke seksuell tilfredsstille hos ei ku, når han egentlig er betatt av, om ikke sågar forelsket i ei jevnaldrende jente? Kan jeg ha oversett noen vesentlige psykologiske aspekter i mine tidligere lesninger, som gjør at denne scenen kan vurderes dithen av Jens Bjørneboe (1970, s. 202) at «den borgerlige sett obscøniteten i samleiet mellom gutten og kvigen, fullstendig blir borte [...] alt som står igjen mellom dyr og menneske er skjønnet»?

Dette og mer til, utgjør spørsmål jeg ønsker å finne mulige forklaringer på gjennom å lese tekstene med en psykoanalytisk lupe. Det vil nå bli sett etter spor i tekstene som kan bidra til å belyse de psykologiske aspektene ved karakterene. Hvordan blir det ubevisste i karakterene belyst av handlinger, relasjoner, symboler, fortiden, språk og indre tanker? Analysen vil trekke frem det som anses som viktige psykologiske faktorene til å forklare karakterene og det latente innholdet i tekstene. Det vil også bli lagt frem en oppsummering av hver novelles analyse og eventuelle andre tolkningsmuligheter. På denne måten vil lesningen forhåpentligvis sikre at motsigende beviser ikke blir utelatt.

Igjen må jeg understreke at det ved hjelp av psykoanalyse alltid vil dreie seg om mulige tolkninger preget av en viss subjektivitet hos leseren, teoretisk forankring og avstand til forskningsobjektet, og aldri om konklusjoner med noen form for absolutt sannhetsgehalt, hvilket heller ikke er målet for denne oppgaven.

3.1 Angst og forskyvning: *Mannen og de greske søylene*

3.1.1 Innledning

I «Mannen og de greske søylene» møter vi en ikke navngitt farsperson som fortellingen er fokusert gjennom. Novellen innledes med at mannen spør «Gikk du, Kristine?» (Mykle, 1999, s. 74), hvorpå han svarer seg selv: «Jo, du gikk.». Novellen består utelukkende av mannens indre monolog og retrospeksjoner. Det er ingen andre karakterer som svarer utenom mannen selv. Likevel fortsetter han å henvende seg til datteren som ikke lenger er i rommet: «Skal jeg følge etter deg, Kristine? Kan jeg stoppe deg? Kan jeg stoppe deg, eller er det for sent?» (s. 74). Bakgrunnen er at datteren litt tidligere har dratt avgårde med mannens tidligere skipskamerater mot mannens ønske, men han klarte ikke å stanse henne fordi han ble «minnet om noe som holdt meg fast» (s. 81).

Til tross for mangel på ytre handling, er det to strukturelle elementer, eller fortellinger som foregår parallelt i mannens indre tankeverden. Den ene utgjør hans indre monolog med seg selv og de indirekte henvendelsene til datteren, mens den andre er kursivert og tar for seg én spesifikk episode fra mannens tidligere seilas til Puerto Rico. Den sistnevnte fortellingen flettes til slutt sammen med monologen og bidrar til å belyse hvorfor han ønsket å stoppe datteren fra å bli med særlig én av disse tidligere kollegaene inn til byen.

Min lesning vil i det følgende argumentere for at mannen gjennom forskyvning har funnet et nytt kjærlighetsobjekt i datteren etter at kona erstattet ham ved å begå utroskap. Den indre monologen utgjør et forsøk på bearbeidelsen av traumet, og dette lykkes ham til dels, da han i slutten av novellen har troen på at datteren kommer tilbake og at han vil klare å forståeliggjøre sin reaksjon for henne. Det som imidlertid ikke lykkes ham, er å forstå at reaksjonen også kommer av en ubevisst sjalusi og avhengighet av datteren. Han forsøker nemlig å rasjonalisere forskyvningen som er gjort ved hjelp av sin naturlige farsrolle, men innser ikke at han ubevisst har valgt datteren som primært kjærlighetsobjekt og dermed langt på vei overgår et sunt forhold til henne. Datterens forsøk på frigjøring fra faren gjennom identifisering med moren, utløser et traume i ham og forhindrer ham fra å handle rasjonelt.

Før vi går videre, bør det påpekes at dette er en tekst som kan leses på helt andre måter enn jeg gjør i det følgende. Man kan belyse helt andre aspekter og dermed komme frem til andre underliggende meninger teksten kan representere. For eksempel kan en feministisk lesning ta for seg kjønnsrollenes betydning og hvilke verdier som er knyttet til mann og kvinne i teksten. En kan analysere dens moralske budskap ved å se på hvilke konsekvenser utroskap kan få for en familie, eller man kan lese den i lys av postkolonialisme og rasisme. For eksempel vektlegger fortelleren en tydelig forskjell mellom svarte og hvite, og at det finnes en moralsk grense for hva som er tillatt å gjøre på tvers av rasene: «Men en hvit mann [...] vet vel hvor grensen går mellom hvite og svartinger» (s. 82). Det er imidlertid gjennom psykoanalytisk lesning at jeg finner mitt grunnlag for å sette relasjoner og drifter i sentrum for min lesning. Vi kan nå gå videre ved å se på hvilken sinnstilstand hovedpersonen befinner seg i etter å ha blitt forlatt av datteren

3.1.2 Analyse

Gjennom novellens ni sider, bruker mannen navnet «Kristine» hele 25 ganger, hvorav 19 er direkte henvendelser til henne. Dette viser at han går gjennom en nevrose. Symptomet utgjøres av repetisjonstvang og en form for driftsfiksering på datteren. Videre beklager han seg over at hun ikke «laget ettermiddagskaffe i dag» (s. 74). Dette

indikerer at Kristine er av stor betydning for mannen i dagliglivet, og kanskje foreligger det til og med et slags avhengighetsforhold til henne gitt nevrosens natur. På den tiden det skildres fra, er det rimelig å anta at det å brygge kaffe tilhørte en kones daglige arbeid.

Mannen går altså gjennom en ubevisst reaksjon på at datteren har forlatt ham, og vi må se nærmere på hva som ligger bak. Vi vet at mannen er fortellerinstansen, så all tilgjengelig informasjon utgår naturligvis fra ham, men vi vet også at han er svært emosjonelt tilknyttet situasjonen. En slik forteller kan vi naturligvis ikke stole fullt og helt på²⁷. Vi må likevel anta at grunntrekkene i fortellingen hans stemmer for i det hele tatt å kunne begynne å analysere, da det vanskelig kan argumenteres for at vi har med en drøm å gjøre. De sannheter han eventuelt har tilpasset sin subjektive virkelighetsforståelse, kan sees på som uttrykk for ubevisste forsvarsmekanismer i ham.

Gjennom indre dialog og tilbakeblikk til samme dag, får vi vite at Kristine er mannens tretten år gamle datter, og at hun har blitt med de gamle skipskameratene hans, Austbø og Fredriksen, en tur ut for å se på byens severdigheter. Årsaken mannen oppgir for ikke å klare å stoppe henne fra å gå, er at hun kalte ham for «en pyse» (s. 74). Ordet skaper en overveldende angst i mannen. Først klarer han ikke engang å gjengi ordet: «Men da du så på meg og kalte meg for - for - da kunne jeg ikke stoppe deg. Jeg kunne ikke holde deg.» (s. 74). I hans beretning om en langt fjernere fortid, nemlig da han grep inn mellom kona si og en annen mann, får han endelig forklart når ordet ble traumatisk for ham:

Du er bare tretten år, Kristine, og du vet ikke hva ord kan bety. Men for fjorten år siden hindret jeg en annen kvinne fra å holde hånden til en mann som jeg var redd for, og hun kalte meg det samme. Jeg har ikke glemt det ordet. Din pyse, sa hun, tror du ikke jeg kan passe på meg selv? Og siden er det nesten som om ordet er blitt meg. Jeg vet ikke om jeg har krøpet inn i det, eller om det har lagt seg utenpå meg. Fordi jeg var redd, ble jeg sterk. Og jeg slet hendene deres fra hverandre. (s. 74).

Dette forteller oss at ordet «pyse» for mannen er knyttet til redselen for å miste kjærlighetsobjektet sitt til en annen mann. Mannen vet ikke selv om han har blitt en pyse gjennom introjeksjon av ordets innholdsmessige betydning, eller om han rasjonaliserer oppførselen sin gjennom forestillingen om at han er en pyse.

For mannen står denne episoden sentralt i hans videre forklaring til datteren. Han forteller at kona under et restaurantbesøk, to måneder før de giftet seg, «holdt hånden til en annen mann under bordduken» (s. 75). Videre spør han seg om han gjorde rett i å slite disse hendene fra hverandre. Mannens refleksjoner opphøyes nå til filosofiske drøftelser rundt manndom, og han spør videre hva det vil si å 'ta det som en mann': «Hva er en mann, og hva er en pyse?» (s. 75). Han erkjenner at han kan ha gjort galt den gang, men spør om seg om det er mandig «å sitte rolig og se på at en annen sitter og kjærtegger seg inn i en kvinnes sinn [...]. Når denne kvinnen er din egen kvinne? Er det å være en mann?» (s. 75).

Det er nå tittelen og dens symbolske fortolkningsmuligheter gir seg til kjenne. Vi kan lese «Mannen og de greske søylene», som «Mannen og (spørsmålet om) manndommen». Freuds symbollære gir oss kort vei til interpretasjonen av søyler som falliske symboler, eller uttrykk for manndom/maskulinitet. Gjennom resten av teksten

²⁷ Jakob Lothe (1996, s. 36) skisserer i sin bok om narrativ teori og analyse, *Fiksjon og film : narrativ teori og analyse*, tre indikasjoner på at vi har med en upålitelig forteller å gjøre: «1. Forteljaren har avgrensa kunnskap om eller innsikt i det han fortel om. 2. Forteljaren er sterkt personleg engasjert (på ein måte som gjer både framstilling og vurdering påfallande subjekt). 3. Forteljaren synest å representere eit 'verdisystem' som kjem i konflikt med det den samla diskursen presenterer»

vender stadig spørsmålet om hva det vil si å være en mann tilbake, men novellen tar også for seg forholdet mellom mann og kvinne:

Den er så skjør den isen vi går på. Derfor skal du respektere en gullring, selv om det bare er en forlovelsesring. Gjør du ikke det, men tar hånden som ikke er din, og kjærtegner den, bare fordi du begjærer, da vil isen briste. Og da plumper vi nedi på steder vi ikke hadde tenkt oss. Og var der et spor etter den mannen på isen, så kan du være sikker på at det var mange huller. Våte huller, som det surklet i, og som det ikke grodde grønne busker i. (s. 75).

Her får vi et symbolsk frempek til det endelige utfallet for kona og hennes utroskap, men også til mannens egen ulykksalige skjebne, fordi driftene hans senere begår et umulig objektvalg. Isen utgjør balansen mellom mann og kvinne. De våte hullene representerer brudd på reglene for samhandling mellom kjønnene, noe livløst som ikke gir grobunn til et forhold. Har kvinnen først tillatt én mann å gå uvarsomt over isen, kan hun ifølge mannens logikk være utro flere ganger. Dette underbygges av at fortelleren «visste at han [mannen på restauranten] bare ville bruke henne, og så slenge henne vekk» (s. 74). Kona finner nemlig ikke et tilfredsstillende kjærlighetsobjekt i mannen sin, enten fordi hun ikke har løst sitt infantile elektrakompleks, eller fordi han ikke ligner tilstrekkelig på idealene hennes egne foreldre har etablert for henne. Hun forsøker å finne en passende mann, men uten hell og med skjebnesvangre konsekvenser for både henne og resten av familien.

Etterpå forteller han at «I dag er moren din på hospital. Det har jeg ikke fortalt deg om. Jeg har alltid sagt at hun reiste utenlands» (s. 75). Vi får vite at kona befinner seg på «en gammel sorenskrivergård, som nå er bygget om til hospital, med polstrete celler, og med muskelsterke voktere. Og foran er det et overbygg som bæres oppe av imiterte, greske søyler» (s. 75). Det er vanskelig å tolke dette som noe annet enn et mentalsykehus. Men hvordan endte hun opp her? Og hvordan passer disse imiterte søylene inn med resten av symbolikken om manndom?

Til tross for hendelsen på restauranten, gifter han seg og får barn med kona. Han reiser igjen til havs for å jobbe, men når han kommer hjem igjen etter mange år, like før krigen, forteller han at «alt var så rart og nytt.» (s. 77). Han leser eventyr for datteren på sengen til hun sovner og legger til: «[...] - du ville ikke slippe den kokosnøtten jeg hadde tatt med til deg, du måtte ha den med i sengen - og etterpå ble det så stilt og rart mellom din mor og meg.» (s. 77). Han forteller hvordan han den samme kvelden ikke får til å snakke med kona, at han fryser på korsryggen og søler kaffe. Mannen viser tegn på at han er nervøs, men for hva? Denne passasjen utgjør et betydelig skifte i familiedynamikken, symbolisert ved overleveringen av kokosnøtten til datteren, som hun villig aksepterer og ikke vil slippe. Mannen er ikke klar over nøyaktig hva som har skjedd, men symbolikken og narrasjonen avslører at han ubevisst legger merke til at noe har forandret seg denne kvelden.

Kokosnøtten utgjør et kvinnelig symbol ved at den er en beholder for melk. Vi kan tolke dens overlevering til datteren som symbolsk for farens forskyvning av valgt kjærlighetsobjekt over på henne. Kona har erstattet ham mens han har vært borte, og hun har heller aldri har kunnet elsket ham. Derfor føles denne situasjonen ny og rar for ham, men gjennom den nåtidige situasjonen i teksten ser vi at han har blitt svært avhengig av datterens tilstedeværelse som en slags kone for ham. Mannen opplever lite motstand fra datteren når hun substitueres med kona, da hun på dette tidspunktet ikke har identifisert seg med moren og begynt å løsrive seg fra faren. Hun er fortsatt, i det minste etter sin egen oppfatning, i rivalisering med moren om farens kjærlighet, en

kamp hun nå har vunnet. Videre fortelles det at kona ikke vil ha samleie med ham når de skal legge seg: «Og da vi gikk til sengs, ville hun ikke. Hun kunne ikke, sa hun.» (s. 77).

Dagen etter går mannen og kona til legen for å finne ut hva som er galt. Der blir de fortalt at hun har fått «en sykdom som kvinner kan få bare ved å omgås menn.» (s. 77). Hennes reaksjon på dette er å slå med «[...] det stolte hodet, og sa jeg var en pyse fordi jeg tok meg nær av det.» (s. 77). Han forteller videre at hun ikke lenger slår med hodet, og at hun ved hans siste besøk til sykehuset ikke kjente ham igjen «gjennom gluggen i døren» (s. 77). At kona senere blir glemsk og må «bringes bort» (s. 79), kan bety at kona har fått syfilis, en kjønnsykdom det ikke fantes en effektiv kur mot før etter andre verdenskrig, og som over tid, hvis ubehandlet, kan føre til blant annet demens (Carlsen, 2017). Kvinnens utroskap får derfor fatale konsekvenser ved at hun utgår fra kjernefamilien og at mannen nå står helt fritt til å pense kjærligheten han hadde for moren over på datteren.

Da mannen først reiste avgårde til sjøs for over tjue år siden, søkte han mot eventyret og den frie horisonten. Han ville «Vekk fra bakgårdene med de skjoldete murveggene og de utette søppelkassene, ut for å sitte i riggen og se det blå Middelhavet og de hvite marmorsøylene» (s. 76). Dette kan vi lese som at han ville ta styring over livet sitt og bygge opp maskulinitet. Havet kan representere mannens gjenfødelse, men sammen med søylene, kan det også symbolisere et ønske om seksuell utfoldelse. Dette gikk ikke som planlagt, for mannen «kom aldri til Aten» (s. 76) og fikk dermed ikke kunnskap om hva det ekte mannsidealet består i: «På en eller annen måte når du vel frem til drømmen. Men det er ikke sagt det alltid blir som du har tenkt det.» (s. 76). Mannen referer her til at de eneste søylene han omsider fikk se, var de imiterte foran mentalsykehuset. Disse symboliserer at han ikke nådde det opprinnelige målet om ekte manndom. Mannen får kun oppleve kjærlighetsforholdet med en kvinne gjennom datteren, en midlertidig og ufullstendig erstatning muliggjort ved morens fravær og tidligere avvisning. Gjennom forestillingen av seg selv som en pyse, tror han heller ikke at en voksen kvinne vil kunne elske ham, og det nærmeste substituttobjektet med minst motstand blir dermed datteren.

Mannens kjærlighetsobjekt trues på nytt når skipskameratene Austbø og Fredriksen kommer innom og tar med seg datteren. De har kommet uventet på besøk og har med seg «en stor, ny, amerikansk dukke» som gave til Kristine (s. 79). Dukken kan i seg selv sees på som et ytterligere symbol for substitusjonen mannen har påført datteren, ved at hun gjennom den trer inn i en kunstig morsrolle. Han forsøker først å slite henne vekk fra Austbøs hånd, men dette lykkes ham ikke lenger når datteren kaller ham en «dum pyse» (s. 80). At datteren kaller ham en pyse i likhet med moren, kan vi se i sammenheng med at hun er i puberteten og forsøker å fullføre sin psykoseksuelle utvikling ved å løsrive seg fra ham og identifisere seg med hvordan moren har behandlet ham tidligere. Mannen regrederer delvis tilbake til det gamle traumat, men denne gangen lykkes det ham å bryte ut av det gamle mønsteret. Han prøver å «ta det som en mann» ved å la datteren gå. Vi ser gjennom monologen at det likevel skaper motstand og bekymring i ham å stille seg passivt til situasjonen, nettopp fordi han vet hva disse mennene er i stand til.

Gjennom hele teksten henvender han seg direkte til den ikke tilstedeværende datteren, med unntak av den kursiverte fortellingen som er spredt utover som en tilsynelatende frittstående fortelling fra en morgen i Puerto Rico i 1945, rett etter krigens slutt. Når skipet han jobber på kaster loss, legger han merke til en «liten mulattpike, en ti, elleve år eller der omkring» (s. 80), som sitter på kaien og vinker slapt til mannskapet om bord. Han legger merke til det krøllete håret, de bittesmå brystene og ansiktet, og han tenker «[...] herregud, så liten hun er.» (s. 80). Hun har en blomst i håret, «men

den så ut til å være kunstig» (s. 80). Han får vite fra Austbø at piken har vært ombord skipet gjennom natten. Hun har blitt skjenket full mens mannskapet på åtte mann «hadde henne i ruffen [...] etter tur» (s. 81). Når han får vite dette, «var det en pose med varm væske som gikk i stykker inne i meg» (s. 81). Han vil først slå til Austbø så han «knaser tennene inn i den røde maskinistmunnen hans», men istedenfor er det noe som lammer ham (s. 77). I tillegg forteller han at «det steg opp en grusom nysgjerrighet i meg» (s. 81). Reaksjonene viser at mannen både er moralsk frastøtt, men samtidig skremt over sine egne drifters grusomme nysgjerrighet over hendelsen. At det skaper noe lyst i ham, fører til at han lammes av en indre konflikt og går opp i rorhuset.

Mannen forteller også i den kursiverte fortellingen at han aldri har likt Austbø: «For han fortalte alltid kvinnfolkhistorier med fullt navn, og når han fortalte, var den røde munnen hans alltid våt.» (s. 78). For mannen har maskinisten Austbø etter episoden med mulattpiken blitt «mannen fra mørket [...] med den evig gråbleike huden med svarte porer i og den røde munnen som savler og flirer» (s. 77). De svarte porene og den gråbleike huden kan vi se i sammenheng med det tidligere bildet av hullene i isen: Austbø er en slik mann som ikke går varsomt over kvinner, han sluker dem uten ettertanke. Dette underbygges av at mannen er så opptatt av å skildre «den brede, våte, røde munnen» hans. Austbøs ytre blir for mannen brukt til å tegne et bilde av personligheten hans. Munnen som savler, flirer og raper surt (s. 81), viser at Austbø konsumerer alt hva driftene hans måtte begjære. Men vi ser også at mannen har ambivalente følelser overfor skipskameraten, for han beskrives også som «stor og kraftig» og med «Hvite, pene tenner» (s. 78). Austbø er mannens antagonist, men samtidig representerer han drifter som mannen selv fortrenger, og det er derfor han ikke tør å se Austbø i øynene når han senere kommer på besøk (s. 80). Vi forstår nå hvorfor han reagerer så sterkt på at datteren blir med skipskameratene. Driftene fortrenger sjalusi, overjeget er bekymret for datteren, mens mannens jeg prøver å unngå å lage oppstyr for at hun ikke skal forlate han slik kona gjorde.

På siste side forenes også den kursiverte fortellingen og den indirekte talen til datteren: «Kanskje den mulattpiken i Puerto Rico var søsteren din, Kristine? [...] Kanskje søsteren din i Puerto Rico også er ute på restaurant og danser i aften sammen med en norsk sjømann?» (s. 82). Bakgrunnen for denne refleksjonen om at mulattpiken kan ha vært hans egen datter, er at han selv har vært med kvinner under seilasene sine: «Men de var voksne. Voksne kvinner som kunne få barn. Voksne kvinner som kunne få ...» (s. 82). Nok en gang klarer han ikke å bruke et ord, fordi det rokker ved noe han helst vil fortrenge. Det kan være nærliggende å tro det er «orgasme» han vil frem til, men ordet kommer ikke frem fordi han har fortrent de seksuelle driftene sine. Selv mener han at ga opp sjøen «for å passe på min egen datter» (s. 82), men vi kan se at redselen for å introdusere den fryktelige formen for manndom som Austbø representerer muligens var minst like stor. Datteren har fått beskjed om å ikke fortelle noen hvilken by de kommer fra, antakeligvis for å unngå nettopp å møte på ham igjen.

3.1.3 Oppsummering

Det har gjennom psykoanalytisk teori blitt argumentert for at hovedkarakteren i novellen «Mannen og de greske søylene» ubevisst har funnet et nytt kjærlighetsobjekt i datteren sin gjennom forskyvning. Mannen gjør dette som en motreaksjon på selv å bli erstattet av kona. Han har introdusert og/eller rasjonalisert en forestilling om seg selv som utilstrekkelig maskulin, og klarer derfor ikke finne et nytt kjærlighetsobjekt i en voksen kvinne. Denne forestillingen blir han påført av kona, antakelig fordi han enten ikke lever opp til hennes mannsideal, eller fordi hun ikke har løst sitt infantile elektriske kompleks. Datteren velges, fordi hun utgjør veien med minst motstand til et nytt kjærlighetsobjekt,

men hun oppfyller ikke de seksuelle behovene hans. Det seksuelle begjæret fortrenses av mannens overjeg. Begjæret ser vi eksisterer gjennom mannens ambivalente følelser overfor Austbø og hans «grusomme nysgjerrighet» på mulattpiken, men han vil ikke risikere det moralske forfallet som kommer av å følge driftene slik Austbø gjør.

Gjennom det han ubevisst vektlegger i sin indre monolog, viser han at datteren har erstattet morens tidligere rolle som kjærlighetsobjekt, men ikke fullstendig. Dette ser vi ved tekstens mange substituerende symboler for manndom og forskyvning: de imiterte greske søylene, kokosnøtten, den amerikanske dukken og mulattpiken med kunstig blomst i håret. Etter at datteren forsøker å identifisere seg med moren og løsrive seg fra faren ved å kalle ham for pyse og bli med skipskameratene, går mannen i sitt indre gjennom en nevrose. Han forsøker både å rasjonalisere og annullere sin manglende handlingskraft overfor seg selv, og han håper samtidig at han gjennom en slik forklaring vil kunne vinne datteren tilbake: «Men du kommer nok tilbake. Og så skal jeg prøve å fortelle deg [...] hvorfor jeg ikke kan være i samme rom som Austbø. I hvert fall ikke når han holder min datter i hånden.» (s. 82).

3.2 Drøm som ønskeoppfyllelse: *En blomst i knapphullet*

3.2.1 Innledning

«En blomst i knapphullet» har i likhet med «Mannen og de greske søylene» en ikke navngitt familiemann som hovedkarakter. Novellen er fortalt gjennom intern fokalisering. Og også her innledes det med spørsmål: «Var det en drøm, et mareritt? Opplever man slikt? Midt i fredelige Norge?» (Mykle, 2000, s. 67). Bakgrunnen for spørsmålene er mannens opplevelser tidligere samme kveld. I det novellen åpner har han tilsynelatende akkurat kommet sent hjem etter å ha vært hos sin elskerinne. Det som skulle være en vanlig hjemreise, ble til en skrekkelig opplevelse for mannen, da han bevitnet drapene på to militære flygere på tunnelbanen i Oslo. Han er likevel usikker på om episoden i det hele tatt fant sted når han skal fortelle om den til sin kone. Spørsmålene som innleder novellen gjentas nemlig i mannens indre før gjenfortellingen: «Eller kan jeg ha drømt? Var det et mareritt?» (s. 68).

Slutten ender åpent med tanke på om hendelsen var ekte eller en drøm, ved at mannen våkner opp og gruer seg til å lese morgenavisen. Han husker ikke annet fra gårdsdagen enn at han besøkte elskeren. Det avsløres også først nå at han er finansminister. Ubestemtheten rundt hva som utgjør de faktiske begivenheter, bygges opp av flere elementer i teksten.

Denne analysen argumenterer for at mannen ikke bare *har drømt*, men fortsatt drømmer når han kommer hjem til kona. Med andre ord vil jeg forsøke å vise at mannen drømmer gjennom hele gjenfortellingen av drapene og helt frem til slutten av novellen, når han endelig våkner opp morgenen etter. Det vil argumenteres for at denne komplekse og store drømmen utgjør et forsøk fra mannens ubevissthet på å oppfylle annulleringen av en situasjon som har oppstått hos elskeren og senere blitt fortregnt. Samtidig ønsker han forståelse fra kona for sin utroskap, men vil også forsikre henne om at familielivet kommer først.

Da det er et innviklet system av mekanismer som jobber sammen for å skjule mannens ønsker, må vi ha klart for oss et helhetsbilde av det som fortelles. La meg derfor først skissere en oversikt over det jeg anser som fortellingens viktigste komponenter. Deretter kan vi trekke frem spor i teksten som underbygger min påstand om at både drapene og gjenfortellingen til kona er en drøm. Vi må også vurdere hva som eventuelt ikke gjør det.

Novellen tar for seg en statsråd som kommer sent hjem til kona etter å ha tatt tunnelbanen. Han forteller henne at han har vært vitne til to drap. På trikken opplever han at en mann med svarte briller kaster to flygere ut i døden når de kjører gjennom en tunnel. Istedenfor å angi drapsmannen, følger statsråden etter den bebrillede mannen og snakker med ham. Det viser seg at han er rasjonaliseringseksper, og mannen får til sin overraskelse et økonomisk argument som bakgrunn for drapshandlingen. I tillegg får han en slags filosofisk avhandling om at dagens samfunn er rettet mot døden, og ikke lenger mot livet. Når han våkner morgenen etter, tar han frem avisen og sine svarte briller for å lese om han har drømt alt sammen, eller om historien står på førstesiden. Ved novellens slutt står dette spørsmålet åpent, og leseren får ikke kjennskap til hvorvidt det hele er drøm, eller ikke.

3.2.2 (Drømme)Analyse

Nå som vi har dannet oss et overblikk av fortellingen, kan vi gå over til selve analysen. Hva foregår egentlig i denne teksten? Før vi tar fatt på min lesning, er det viktig å påpeke at novellen kan leses på flere ulike nivå. En mulighet er å se på budskapet i novellen som en gjennomgående samfunnskritikk. Konkret kommer dette frem ved

mannens projeksjon av seg selv gjennom brillemannen. Han kan sies å representere mannens harde dom over samtiden og samvittighet hans for arbeidet som finansminister. Rasjonaliseringseksperter som dreper to flygere for å spare inn millioner av kroner på statsbudsjettet, kan knyttes til mannens arbeidsoppgaver som budsjetterende statsråd. Man kan videre argumentere for at han er opprørt over kynismen i samfunnet ved at mennesker sees på som midler til verdiskapning eller -ødsling. På øverste nivå, kan novellen sies å inneholde en påfallende vitalisme ved å utvise kritikk mot samfunnets mekanistiske menneskesyn og verdier. Gjennom brillemannens filosofi og handlinger, konkretiseres dette. Han fremlegger at århundret har valgt døden, og menneskenes drifter først og fremst er styrt i retning av den, men menneskene kan også velge livet, slik de gjorde tidligere.

Min lesning vil gå mer i dybden og forsøke å se forbi mer intuitive og nærliggende lesninger. Jeg mener at vi gjennom en mer inngående, psykoanalytisk lesning, kan finne spor som avdekker et annet, mer latent motiv. Den psykoanalytiske lesningen vil vise at mannen ikke bare har drømt om drapshendelsen, men fortsatt er i den samme drømmen etter at han har kommet hjem til kona. Det vil argumenteres for at drømmen utgjør mannens ubevisste ønskeoppfyllelse. Men for bedre å kunne underbygge dette, må vi først se på litt ytterligere teori fra Freud rundt drømmenes opphav og funksjoner.

Det er tidligere blitt nevnt at drømmen fungerer som en ønskeoppfyllelse for det ubevisste, men den er også en vokter av søvnen ved å verne den for forstyrrende, eller angstfremkallende elementer. (Kittang, 1997, s. 24 - 25). Drømmen blir påkalt av indre og ytre stimuli, og den danner meningsfulle psykiske mønster, uansett hvor fremmedartet og ugjenkjennelig den tilsynelatende er. På den ene siden fullbyrder drømmen et ønske, og på den andre siden sensurerer den ønsket slik at det blir forvridt og ugjenkjennelig i det manifeste innholdet vi husker fra drømmen når vi våkner. Det vi husker utgjør dette bare det manifeste innholdet av drømmen, altså bruddstykker som ikke utgjør den fullstendige meningen. Det latente drømmeinnholdet forblir oss ubevisst uten videre analyse.

For å skjule det opprinnelige ønsket og dermed bryte gjennom sensuren, kan drømmen *fortette*, *forskyve*, eller som tidligere nevnt, ta i bruk symboler (Kittang, 1997, s. 31 - 34). Ved fortetning blir elementer fra drømmen delvis eller helt ekskludert fra det manifeste innholdet, eller så blir flere lignende elementer smeltet sammen til ett, som senere blir ugjenkallelige for drømmeren i sine opprinnelige former. Det kan dreie seg om ord, symboler, personer og lignende. Ved forskyvning som del av drømmearbeidet, blir den emosjonelle betydningen fjernet fra en driftsforestilling, som for eksempel en aggresjon, et objektvalg, begjær eller attributt, og deretter ført over til et mer likegyldig element som ikke sensureres.

Vi kan først begynne med hvorfor mannen ikke har sluttet å drømme ved hjemkomsten til kona, altså der novellen starter. Det mest konkrete beviset for dette finner vi i slutten, når mannen våkner i sin «egen seng, inne på mitt eget soveværelse» (s. 80). I drømmen sovner han mens han holder rundt kona. Det siste som fortelles før mannen våkner neste dag er «Jeg har slemme drømmer» (s. 79). Dette oppsummerer egentlig alt som har skjedd hittil i novellen i mannens indre, og viser oss at ønskene drømmen har oppfylt ikke er av den harmløse og snille sorten. Videre underbygges drømmesituasjonen av at mannen våkner opp ikledd pyjamas, et plagg han ikke tok på seg før han gikk inn til kona i drømmen: «Jeg står inne på mitt soveværelse og klær av meg. Jeg står med slippet i hånden. [...] min kone sover sikkert, allikevel må jeg oppsøke henne. [...] Jeg åpner døren [...]» (s. 67). Vi finner også en mer subtil indikasjon på at han ikke befinner seg i den fysiske verden når han åpner døren til konas soveværelse og det slår ham «at hun er død, at vi alle er døde, at det er en forstenet

verden jeg befinner meg i.» (s. 67).

Det at mannen ofte har avgrenset eller manglende kunnskap om det som fortelles, viser at vi også i denne novellen har med en upålitelig forteller å gjøre. Fordi det fortelles fra både en drøm og fra mannens våkne tilstand påfølgende morgen, har vi faktisk å gjøre med to delvis ulike fortellerinstanser: mannens ubevissthet og mannens bevissthet. Den ubevisste fortelleren fra de slemme drømmene, han som følger etter en morder og unngår å angi ham til politiet når han har muligheten til det, står i sterk kontrast til det verdssystemet man kan forvente å finne hos den våkne mannen, en finansminister og familiefar.

Det eneste sporet jeg finner i teksten som kan motsette seg tolkningen av at størstedelen av narrasjonen utgjør en drøm, er mannens følelse av at «morgenavisen inneholder noe ujevnelig tungt» (s. 81) når han våkner. Han «vet at noe er slått opp på første side med fete, skrikende typer.» (s. 81). Men hvordan kan han vite det? Har han virkelig bevitnet noe grusomt? Er dette en ubevisst frykt for hva ønskeoppfyllelsen i drømmen hans utgjør? Eller er han bare så vant til det negative nyhetsbildet under den kalde krigen om «krigsforberedelser, underslag, rakettdrabanter, ulykker, voldtekt. H-bombeforsøk, jettfly-ulykker [...]» (s. 81)? Denne ubestemtheten kan lukkes på ulike måter gjennom ulike lesninger. Da min psykoanalytiske nærlesning legger vekt på detaljer som kan forklares gjennom forskyvning, fortetning og symboltunge relasjoner, er det naturlig å se på dette som en konsekvens av drømmens angstskapende ettervirkninger.

Vi må nå analysere hva drømmen betyr, hvor den stammer fra og hvilket forkledd ønske den skjuler. Vi kan begynne med å se på hva slags ytre påvirkning mannen kan ha vært utsatt for. Da alt fram til mannens oppvåkning er tolket som en drøm, må vi ta utgangspunkt i det siste mannen meddeler å huske fra gårsdagens faktiske hendelser:

Et hukommelsesbilde [...]: at jeg, da jeg tok avskjed med henne, stod og så på en vase på et lite bord, det var gule roser; hun så mitt blikk, og så brøt hun av en rose til meg og ville sette den inn i mitt knapphull; jeg smilte, men avslo, en mann går da ikke... (s. 80)

Det eneste han husker er altså å ha vært hos elskerinnen sin og blitt tilbudt en gul rose til knappullet sitt. Vi kan selvfølgelig ikke være sikre på at det var nøyaktig slik det foregikk, men vi må anta at han faktisk har en elskerinne og at han besøkte henne for at vi skal komme videre i analysen. Tittelen på novellen indikerer at symbolikken rundt «En blomst i knappullet» må være en viktig del av tekstens mening. I denne analysen blir det nøkkelen til å avkode en svært sammensatt drøms underliggende mening.

Vi kan gå videre til brillemannen, som sier at blomsten er et symbol for liv, og at menneskene har forkastet dette til fordel for døden. Det påfallende bevis er at ingen menn lenger går med blomst i knappullet. Videre gjengir han mer eller mindre nøyaktig det man innholdsmessig finner i Freuds teorier om de to styrende driftene i sentrum for all menneskelig handling, det vil si livs- og dødsdriften, blant annet:

Hvis de tenker dem verden som en maskin, eller som en bilmotor - og en slik filosofi er jo ikke uvanlig i dag - så har denne motor to gear» [...] «Motorens ene gear er for livet. Det annet for døden. Jeg trenger ikke spørre Dem, hvilket gear vårt århundre er blitt stillet i. Ingen mann bærer lenger en blomst i knappullet. (s 72 - 73)

«Motoren» han beskriver, kan uten større motstand forstås som menneskenes driftssystem, og de to girene for livet og døden, må da være henholdsvis eros og thanatos. Videre forklarer brillemannen at det under dødens gir ligger en beslutning om å bli ferdig med livet så raskt som mulig for de fleste mennesker. Han legger så noe som ligner på «en bitteliten konvolutt» (s. 73) i mannens hånd, som lurert på hva det er. Når brillemannen svarer «Et vanlig preventiv for menn» (s. 73), skvetter mannen til og mister den, eller kaster den. Han er ikke sikker på dette. Brillemannen fortsetter med en

påstand om at dagens mennesker har en motvilje overfor alt som «smaker av liv og livslyst og livsglede», og kaller alt som fører til dette for «livsinstrumenter» (s.74). Deriblant finner man både blomster, bøker og musikk, men også prevensjonsmidler som «mensingaringer, befruktningshindrende piller, og damesprøyter» (s. 74). Han mener mannens reaksjon på mottakelsen av den lille konvolutten beviser at også han er stilt inn i dødens gir. Menneskene foretrekker «dødsinstrumentene», forteller han, midler for ødeleggelse av liv (s. 74 - 75).

Det som ved første øyekast kan synes å skille seg fra Freud ved denne driftsavhandlingen, er det han beskriver som sin «egen oppfinnelse» (s. 74), nemlig livs- og dødsinstrumentene. Det oppsiktsvekkende ved livsinstrumentene, er at prevensjonsmidler inngår i disse. At noe som hindrer reproduksjonen av liv, nettopp skal være et instrument *for* liv, utgjør et paradoks i teksten. Likevel er ikke dette så langt fra Freud som man skulle tro, snarere tvert imot. I «eit, lite, men ekstremt provoserende essay» (Kittang, 1997, s. 82) fra 1908 med tittelen «Den 'kulturelle' seksualmoral og den moderne nervøsitet», drøfter Freud tidens seksualmoral og monogami opp mot muligheten for individuell lykke og tilfredsstillelse. Freud postulerer ekteskapet som en viktig ramme for menneskehetens mulighet til å gjennomføre sin viktigste biologiske funksjon og hensikt, nemlig reproduksjonen, men påpeker at det også er en elendig institusjon når det kommer til tilfredsstillelsen av erotiske behov og jakten på lykke (Kittang, 1997, s. 82).

Så har kanskje brillemannen bare knyttet noen objekter til Freuds innhold, men det viktige her er hva som kan avledes fra denne drømmesituasjonen, og hvordan vi kan se det i sammenheng med mannens livssituasjon. I det litterære universet som teksten utgjør, er det ifølge brillemannen dødsdriften som er styrende for både samfunnet og fortelleren. Hans argumenter, er som nevnt den manglende blomsten i knappullet, men også at mannen mister, eller som analysen vil holde for mer sannsynlig, *kaster* kondomforpakningen som ligner en liten konvolutt i bakken. Når mannen gjør dette, angre han umiddelbart: «I samme øyeblikk fortrød jeg det» (s. 73.) Brillemannen får da «et uforstyrrelig smil, nesten vitende [...]» (s. 73). Her er det noe som skurrer, og vi må stoppe opp for å stille noen viktige spørsmål som melder seg. Hvorfor skulle mannen angre på en så ubetydelig gest? Hva så om han kastet eller mistet kondomet? Hva er det brillemannen antas å «nesten vite» om fortelleren? Og sist, men ikke minst det avgjørende spørsmålet som hittil har latt vente på seg: hvem er egentlig brillemannen?

La oss starte med brillemannen og jobbe oss videre derfra. Da situasjonen rundt ham har blitt tolket som en del av mannens drøm, er det også rimelig å anta at mannens ubevissthet vil kunne fremtre i forkledd form. Hvor forkledd denne brillemannen egentlig er, kan selvfølgelig diskuteres, men han har i hvert fall kommet seg forbi mannens drømmesensur, til tross for sin noenlunde like høyde, alder, kunnskap om Norges samfunnsøkonomiske forhold og ikke minst svarte briller. Det er nesten overflødig å fremlegge flere beviser på dette: brillemannen *er* mannen, eller i hvert fall en forskjøvet, ubevisst driftsforestilling i ham. Brillemannen vet ikke bare «nesten» noe om fortelleren. Brillemannen *vet* noe, og han prøver gjentatte ganger å fortelle hva, men alt han gjør og sier er resultatet av fortetning, forskyvning og symbolbruk ment for å hindre at mannens sovende bevissthet ikke skal vekkes av angst. Det finnes mange eksempler på dette gjennom teksten. Mannens tanker mens han får forklart livs- og dødsdriftene viser dette godt:

Jeg vet ikke om det var hans stemme, eller hans argumenter; det var noe som jog en maktløshet og en skrekk i meg. Som om alt denne mannen sa, på underlig vis var tyngende riktig og udiskuterbart; han behøvde liksom ikke fullføre sine setninger; allerede de første ord traff meg dypt, som om han besadd en hemmelig viden, som om han visste hvor han kunne ramme meg på de mest ubeskyttede steder. (s. 73).

Men hvilket ønske i mannen representerer brillemannen oppfyllelsen av? Hva skjuler seg bak drapene og samtalen om drifter og deres instrumenter? For å forstå dette må vi vende tilbake til symbolet om blomsten i knapphullet og hendelsen hos elskerinnen. Det hele fremstår fortsatt som ganske innfløkt, men gjennom et resonnement vil den skjulte meningen med drømmen nå legges frem. En blomst står altså for mannen som et symbol på liv, og herunder finner vi også bruken av prevensjonsmidler. Når han i drømmen kaster kondomet i bakken, utviser han en misnøye med å bruke noe slikt, men angrer fort på det. Den latente driftsforestillingen i ham, representert ved solbrillemannen, viser oss at det ligger noe mer bak denne angeren. Passasjen er sentral for å forstå hva elskerinnens blomst egentlig betyr.

Når mannen blir tilbudt en blomst til å ha i knapphullet, er det ikke en hvilken som helst blomst, men en gul rose. En slik blomst er «commonly associated with jealousy and infidelity» (Bruce-Mitford, 1996, s. 51). Rosen utgjør et symbol for mannens forskyvning og fortregning av en virkelig hendelse som inntraff hos elskerinnen. Den symboliserer elskerinnens avsløring av at hun er gravid med hans barn, og hennes tilbud om å sette den i knapphullet hans, at han skal erkjenne sitt utenomekteskapelige forhold til henne og det kommende barnet for verden. Å sette blomsten i knapphullet, betyr stolt å vise frem utroskapen til offentlig beskuelse. Men dette avslår mannen: «En mann går da ikke ...» (s. 80). En mann går da ikke fra ekteskap og barn for å søke lykken et annet sted. Når han i drømmen angrer på at han forkastet kondomet, kan denne angeren direkte føres tilbake til at han angrer på å ha vært uforsiktig i sin omgang med elskerinnen og gjort henne gravid. Dette kan kanskje fremstå som en overfortolkning, men det vil nå argumenteres for at dette utgjør en valid psykoanalytisk tolkning gjennom å vise sammenhengen til andre tekstelementer.

Tunnelen er et kvinnelig symbol i drømmen. Drapene som foregår inni den, utgjør forskyvningen av mannens ønsker om å annullere befruktningen sin ved å drepe elskerinnen og barnet i hennes livmor. Dette vil han gjøre for å følge overjegets krav om å unngå samfunnets og familiens fordømmelse. Det skjer ikke bare ett drap, men to i tunnelen. At det er militære flygere som får unngjelde, kan vi lese som forskyvningen av ønsket om å drepe to liv som står mannen nær i den virkelige verden, over på ønsket om å drepe to mindre viktige liv. Disse livene har staten, og dermed også han, uansett forutbestemt for døden.

At flygerne er løytnant og fenrik, de to laveste militære offisersgradene, er heller ikke tilfeldig og har viktig symbolsk betydning. Elskerinnen og det ufødte barnet som står utenfor kjernefamilien hans og utgjør en trussel mot den, er annenrangs. Selv er han førsterangs ved sin status som finansminister, og han vil ikke assosieres med noen som står hierarkisk lavere. Hvis han ønsket å gå fra kona til fordel for elskerinnen, kunne han ha gjort det for lengst. Ved å drepe dem, unngår mannen kostnadene de vil kunne påføre både ham selv, familien og landet, som kan sees analogt med beregningene til solbrillemannen av kostnadene ved å la flygerne leve. Slik rasjonaliserer mannen drapsønsket gjennom nettopp *rasjonaliseringseksperter* i ham.

Vi kan nå forstå temaet som novellen tar opp, nemlig forholdet mellom å oppfylle samfunnets normer og forventninger, og det å jakte etter lykke og erotisk tilfredsstillelse. Teksten postulerer den samme problemstillingen som Freud gjør: Den evige drakampen mellom detet og overjeget. At mannen og kona sover i hver sin seng på hvert sitt soveværelse, indikerer at de ikke lenger har et intimt forhold. Når det i drømmen forekommer ham at hun og alle er døde i «en forstenet verden» (s. 67), betyr dette at mannens drifter er utilfredse, fordi mannens jeg hovedsakelig lar seg styre av overjeget. Likevel sildrer det i ham «av varm lykkelig lettelse» når kona like etter våkner opp og ser på ham (s. 67). Dette betyr imidlertid ikke at han er driftsmessig lykkelig, men at

overjeget hans er tilfredsstilt etter løsningen på det utenomekteskapelige problemet.

Videre kan vi lese mannens gjenfortelling til kona som oppfyllelsen av ønsket om at hun skal forstå at han alltid vil velge familien først. Til gjengjeld ønsker han konas forståelse for sidesprangene sine. Han har fortsatt erotiske behov, behov hun ikke kan tilfredsstille. Dette ønsket ser vi tydelig fremtredelsen av når kona lukter elskerinnens parfyme på ham og smiler uten å gjøre noe mer med dette: «[...] jeg føler en dyp trang til å takke henne, for det fins jo så lite finfølelse i verden - men å takke for finfølelsen ville være det groveste brudd på all finfølelse» (s. 68).

3.2.3 Oppsummering

Gjennom analysen har vi sett at mannens drøm har blitt fortettet, fordi den utgjør et uakseptabelt ønske om å drepe elskerinnen og barnet hun bærer. Det manifeste innholdet han husker er bare: «noe med en tunnel og et fall» (s. 80). Han husker heller ikke om han har vært inne hos sin kone. Drømmen har altså fortettet flere elementer som kunne hjulpet mannen til å forstå drømmen. Gjennom tekstens to fortellerinstanser, får imidlertid vi som lesere tilgang til drømmens fulle forestilling. Da denne forestillingen inneholder en rekke forskyvninger og symbolbruk som hindrer mannen fra å våkne, har vi måttet avkode og forklare disse forestillingsrekkene ved å knytte dem til det eneste hukommelsesbildet han har fra gårdsdagen: tilbudet om den gule rosen fra elskerinnen. En episode der det mest betydningsfulle innholdet har blitt fortrent og omgjort til en symbolsk skjult handling.

At mannen har en følelse av at morgenavisen vil inneholde noe ujevnelig tungt og redselsfullt, kommer av at drømmen hans har forsøkt å vise oppfyllelsen av et grusomt og ubevisst ønske i ham. Et ønske som ikke overjeget kan akseptere, og som nå har ettervirkninger ved å føles uforståelig og ubevisst angstskapende. Vi må heller ikke glemme at han er finansminister under den kalde krigen og dermed vant til et nyhetsbilde preget av opprustning og frykt. Dette kommer til uttrykk ved at han helst skulle ønske han «som barna bare kunne holde meg til tegneseriene» (s 80).

Det kan argumenteres for at det er mulig at redselen kommer av at han dagen før virkelig drepte elskerinnen. Den gule rosen kan da stå som symbol for mannens fortrenting av hennes uttrykte sjalusi og trusler om å avsløre forholdet mellom dem. Imidlertid finner jeg for få elementer i teksten som taler for en slik tolkning. Mannen fremstår som altfor drevet av overjeget sitt til at gjennomføringen av en slik handling sannsynliggjøres, hvilket forklarer hvorfor ønsket om dette er fortrent til det ubevisste og kommer såpass forvridt til uttrykk.

3.3 Frustrert kjærlighet og forsoning: *Skoene*

3.3.1 Innledning

Til forskjell fra de to foregående novellene med voksne menn som hovedkarakterer, møter vi i «Skoene» en ikke navngitt, 16 år gammel gutt. Fortelleren er auctorial med allvitende fokalisering, men denne ligger for det meste konsekvent hos gutten. Novellen er lang med sitt omfang på 48 sider, men mye av dette utgjør guttens tanker og retrospeksjoner tilbake til ulike episoder fra nær og fjern fortid. Det vil ikke være plass til å undersøke alle analepsene detaljert, men det viktigste vil bli knyttet til handlingen i rammefortellingen.

Den ytre handlingen til fortellingen er avgrenset til en sommerdag på farssidens slektsgård. Gutten befinner seg helt alene på gården, med unntak av bestemoren, som har vært sengeliggende i tolv år etter et hoftebrudd. De andre er ute og spar torv eller ute på hvalfangst. Gutten spankulerer rundt på gårdstunet, tilsynelatende uten mål og mening mens han er i sine egne tanker. Han spytter i en brønn, smugrøyker, kikker på hønsegården og henger etter en bjelke i låven. Omsider ender han opp i fjøset, der han finner ei enslig kvige. Etter en del fomling og berøring av kua, når novellen sitt høydepunkt: Han bestiger kua. Etter at akten er fullført, fjerner han alle spor og går opp på en fjellknaus. Her blir han liggende en time i gråt og dype tanker, før han vender tilbake og besøker bestemoren. Hun rydder vekk en bibel, setter seg opp og stryker ham over håret.

Det vil i denne lesningen bli argumentert for at gutten gjennomgår en indre konflikt som utgjøres av valget mellom å følge driftene eller samvittigheten sin. Selvstendigjøring og fullbyrdelse av den voksne seksualiteten står som sentrale ønsker, men det er først og fremst kroppslig nærhet og følelsen av gjengjeldt, ubetinget kjærlighet gutten søker. Det undertrykte detet seirer for en kort stund over det undertrykkende overjeget, som umiddelbart blir styrende igjen så fort tilfredsstillelsen har skjedd. Han forsøker å rasjonalisere det han har gjort overfor seg selv, men det er bestemorens kjærlighet som til slutt setter han tilbake i psykisk balanse, forløser ham og utvikler overjeget hans i en mer nyansert retning. At kua velges som driftsobjekt, kan sees i sammenheng med flere faktorer.

Først og fremst har vi å gjøre med et feilslått tilfelle av forskyvning knyttet til både kjærlighet og seksualitet. Det utgjør et forsøk fra guttens side på å fullføre den genitale fasen og seksuelt frigjøre seg fra sin undertrykkende mor, men også å finne igjen et tapt kjærlighetsobjekt. Da driftene hans ikke lykkes med objektvalget av ei jevnaldrende jente, tjener kua som substitutt for seksuell fullbyrdelse. Han har også introjisert en forestilling fra moren ved hennes skopofili og aksept for dyrs seksuelle utfoldelse, i motsetning til den menneskelige, og for henne skambelagte seksualiteten. Denne forestillingen innebærer at han ser på kua som et seksuelt modent og akseptert vesen, hvilket gjør det lettere for driftsinstansen hans å overbevise jeget til å se bort fra overjegets moralske forbud for en kort stund. Ved projeksjon blir hans menneskelige følelser ført over til kua, som blir oppfattet som like sjenert og opphisset som han selv er. Han opplever også en fysisk nærhet og kjærlighet gjennom kua, ulikt hva han tidligere har opplevd å få fra sin mor. Gjennom møtet med kua, og senere bestemoren, innser han at det var dette han egentlig søkte

3.3.2 Analyse

Det finnes en rekke symboler i teksten som underbygger konflikten i gutten mellom detet og jeget. Mange av disse er knyttet til religiøse aspekter, som synd, frelse og tilgivelse. Denne dimensjonen ved teksten åpner for samfunnskritiske eller religiøse lesninger som

vil kunne avsløre andre meninger. Teksten viser Gud og religion som en enigmatisk, inngripende og lite logisk makt, og man kan ved andre lesninger argumentere for at dette utgjør bildet av noe mystisk og ytre styrende, slik Runo Isaksen gjør i sin lesning av *Largo* «Den religiøse Mykle» (1997). Jeg vil imidlertid forklare dette gjennom indre prosesser i tråd med hva en psykoanalytisk lesning beskjeftiger seg med. Det som i teksten kunne vært tolket som spørsmålet om vitalisme eller determinisme, vil her bli tolket som tekstens diskurs rundt forholdet mellom drifter og samfunnets normer. I novellen møter vi allerede på første side den religiøse symbolikken gjennom guttens møte med brønnen:

Barndommens uhygge; det forbudte. [...] han så grønske mellom steinene, kjente en lukt, som av kjeller, som av sopp, som av sæd. [...] Han så speilbildet av himmelen. Han spyttet en spiss stråle nedi. Speilbildet brast. Jeg spyttet på himmelen, tenkte han. (Mykle, 2000, s. 117)

Her blir flere av de overhengende temaene presentert, både eksplisitt og på et mer latent nivå. Fortelleren tenker oss rett inn på sporet av seksualitet, forbud og synd. Vi kan samtidig se på dette som et viktig frampek for resten av novellen. Brønnen kan åpenbart tolkes som et vaginalsymbol. Det er et hulrom, det er vått og det lukter av både sæd og sopp. Brønnen symboliserer på den ene siden kua han senere kommer til å forgripe seg på. Verken brønnen eller kua er objekter som er ment for guttens kroppsvæsker, men han trosser likevel samfunnets normer ved å spytte i den ene og ejakulere i den andre. Et annet aspekt ved denne passasjen som er verdt å løfte frem, er at han ikke bare spytter på himmelen, forstått som samfunnets normer, men også nødvendigvis på speilbildet av seg selv. Symbolsk kan vi si at bildet av ham i en kvinne, forstått som hans fullbyrdelse av den voksne seksualitet gjennom en kvinne, vil komme til å briste slik speilbildet gjør.

Når han like etter setter seg opp og får øye på noen «ferske, gyllenbrune, nyøksede hesjestaur», kjenner han i tankene hvordan det er å drive disse ned i jorden «med et jupp; bende hullet ut, men ikke for meget, løfte stauren på nytt, sikte, peise den loddrett ner i mulden» (s. 117). Som om det ikke er nok med både brønnens sædluktende hulrom, staurens falliske egenskaper og språkets tvetydighet, får vi også vite at gutten «satt i gresset og kjente sin bristende overflod av krefter» (s. 117). Gjennom symbolbruken er det åpenbart at gutten formelig flommer over av kåtskap. Seksualdriften baner konstant vei til bevisstheten, og han projiserer den ubevisst over til omgivelsene sine, helt til han ikke lenger lykkes dette og et passende erstatningsobjekt for driftsutløp trer frem i kua.

At den psykiske energien mobilisert rundt seksualdriften fremtrer så sterkt i gutten akkurat denne dagen, kan vi se i sammenheng med fraværet av den seksuelt undertrykkende moren. Novellen innledes med tre setninger før han kikker ned i brønnen: «Han var seksten år. Han var helt alene. Det fantes ikke en sjel på gården.» (s. 117). Dette er grunnpremissene som muliggjør handlingsforløpet i novellen. Han er full av hormoner, seksuelt uerfaren og endelig fri fra morens kontroll og overvåkning. Den eneste gjenværende instansen med mulighet for å stanse ham er overjeget, men som vi vet overvinnes dette av driftene.

Forholdet hans til moren får vi bedre innsikt igjennom de ulike tilbakeblikkene. For moren er sønnen først og fremst et trofé, og han er kun verdig hennes kjærlighet når han presterer og adlyder hennes lov. Dette illustreres godt i det følgende:

Han hadde fått T i norsk. Han vred på seg ved tanken. Ikke fordi det egentlig gjorde *ham* så mye; [...] men fordi hans *mor* hadde tatt det så tungt. I alle år hadde hun hengt sultent over hans karakterbøker, faktisk spist dem, snuppet dem ut av skolevesken hans [...] og triumferende kunngjort karakterene for alle slektninger og naboer.

Før hun ankommer gården, har hun undersøkt resultatet hans fra middelskoleeksamen. «'Du ble bare nummer to'», er det første hun sier til ham når de ser hverandre igjen, med «et skrått, ondt blikk» (s. 120). Dette sier mye om hennes betingede kjærlighet. Gutten husker da «at hans blikk hadde vandret fra morens ansikt og bort til en nyøkset staur som lå på marken.» (s. 120). Tidligere tenker han også på staurens dødelige egenskaper: «Går sikkert an å drepe et menneske med en staur» (s. 117). Gjennom staurens egenskaper som både fallisk og dødelig, kan vi lese dette som guttens ønske om å frigjøre seg fra morens kontroll og seksuelle makt over ham.

Psykoanalytiker Julia Kristeva beskriver modermordet som en «biologisk og psykisk nødvendighet, det første skritt på veien mot selvstendigjøring.» (1997, s. 40). Forutsetningen er at det må skje «fullstendig og at det erotiseres: enten ved at det tapte objektet finnes igjen som erotisk objekt [...] eller ved at det overføres - ved en enorm symbolsk anstrengelse» (Kristeva, 1997, s. 40). Dette har likheter med Freuds løsning av ødipuskomplekset, men fungerer her særdeles godt til å illustrere staurens symbolske betydning for guttens ønske om å fullføre sin selvstendigjøring fra moren.

Gutten ønsker altså å ta tilbake kontrollen over sin gryende seksualitet. Moren har forsøkt å ta fra ham denne gjennom hele den falliske fasen ved å gjøre alt for å forhindre hans onani og utforsking av eget kjønnsorgan. Hun har forbudt ham å sove med hendene under dyna og lyttet på ham etter leggetid. Hun har sådd kastrasjonsangst i ham ved å true med å tilkalle doktoren for å «klippe den av på ham!» (s. 136). Gutten har måttet tilpasset seg og «[...] oppfunnet kunsten å gjøre det godt med seg selv fullstendig umerkelig [...] lært seg å skjule seg for jegeren ...» (s. 136). En gang oppdaget hun ham, og hvis hun så ham gjøre det igjen «vil mor aldri være glad i deg mer!» (s. 136). At moren har et så sterkt kontrollbehov over guttens kjønnsliv at hun truer med avvisning og kastrasjon, viser at hun selv lider av fortrenget infantilitet. Dette underbygges av at hun sannsynligvis har utviklet en form for skopofili. Hun fryder seg over å se en hane «gå til utfoldelse» (s. 121) på noen høner. Hun får da et «mykt, rosende, sansende smil» og mumler moderlig «'Ja, de dyrene ...'» (s. 121).

Det ambivalente forholdet moren utviser til seksualitet, får fatale konsekvenser for gutten. Han introjiserer nemlig delvis hennes seksualmoral til sitt overjeg. Men når han selv forsøker å tilfredstille sitt seksuelle begjær ved å gå bort til hønsegården for å gløtte på hanen, er den ikke interessert i å gi noen oppvisning: «Bare hanen hadde villet! Det ville dempet uroen i ham, gitt ham en slags lettelse, en stedfortredende forløsning» (s. 122). Likevel har moren banet veien for guttens senere overgrep på kua. Hun har bidratt til at overjeget hans delvis kan akseptere driftenes seksuelle dragning mot dyr. Dette lammer samvittigheten hans mye i møte med det sterke begjæret, og kjærligheten han opplever fra kua som moren aldri har kunnet gi ham, er dråpen som omsider får begeret til å renne over.

I tillegg har morens utallige forbud og kontroll gjennom oppveksten, bidratt til at han er svært sjenert rundt jenter. Moren beskrives nemlig av gutten som «en spesialist på å redde sine barn fra fortapelsen» (s. 143). Han ser tilbake på en episode der han har vært ute sent med en kamerat for å forsøke å finne noen jenter, og moren kommer «skrikende og løpende» og er «ustyrlig, hysterisk [...] river meg i skulderen og ryster meg» (s. 143). Hun slår ham og forteller at hun har vært nær å ringe politiet. Også her kommer ønsket hans om frigjøring frem, men stoppes av overjeget: han tenker på å slå henne med en bambusstav han bærer på, men «hvem har noensinne hørt om en gutt som slår sin mor over ansiktet? - ingen» (s. 144).

Når han litt forut for fortellingens nåtid er på en bygdefest, er han for sjenert til å kurtisere en jevnaldrende jente han kjenner fra tidligere somre, men som han først nå har blitt interessert i grunnet sin oppvakte seksualitet. Når han endelig får bydd henne

opp til dans, vet han ikke hva han skal si eller gjøre. Jenta er også kommet i puberteten. Hun føles «høy og svett og varm og tung, tung å føre», og han «likte henne bedre i fjor» (s. 126). I motsetning til henne er kua rolig og gir plass for ham. Den kommer også «tett inntil ham med kroppen» (s. 150). Men det er jenta han drømmer om før han går inn til kua. Mens han står ute på tunet og ikke klarer å tilfredsstille driftene, driver han ønsketenkning om henne. Han ser henne for seg på tunet, og han griper seg selv i å forsøke å mane henne frem for bevisstheten: «besvergelsen var så sterk at han et øyeblikk syntes han virkelig så hennes glitrende skikkelse» (s. 130).

Under besøket hans i fjøset, er det tydelig at driftene umiddelbart vet hva de søker: «[...] han kjente et støkk av varm glede; av leken glede; - her var da et liv!» (s. 146). Men for guttens bevissthet, fortreges dette ønsket i noe tid. Det forekommer ham at dyr er vakre og feilfrie, hvilket vi kan se i sammenheng med morens aksept for dyrenes drifter. Han betrakter kua, og etter hvert faller blikket på kjønnet hennes. Han skal til å hente noe høy til henne, men så ser han at det henger «en liten tynn krystallklar stråle» (s. 148) ned fra kjønnet, og opphisselsen blir et faktum for ham. Han klapper henne varsomt og nærmer seg bakparten, før han til slutt beføler henne. Når hun reiser seg brått, unnskylder han seg, men forsøker igjen. Hun presser først halen til, men løsner senere på grepet, og han skjelver. Han merker den samme spenningen forplante seg i kua: «det var som om de pustet i takt, rytmisk, tungt, aksellererende» (s. 150). Kua legger så halen helt til siden og inntar posisjon for ham.

Nå kommer tvilen over ham for alvor og han lurar på om han drømmer. Det er tydelig at overjeget og detet på nåværende punkt har tatt over mesteparten av bevisstheten: «Hvis jeg bare kunne tenke, tenkte han» (s. 150). Det avgjørende slaget i kampen blir følelsen av nærhet og kjærlighet som han opplever kua gi ham gjennom projeksjonen av sine egne behov for dette: «Så brast en demning i ham. Han kjente godheten, for første gang, den fulle og hele godhet» (s. 151). Han opplever for første gang at han er ønsket for den han er av det motsatte kjønn, om enn bare av ei ku. Dette ønsket trumfer alt og gjør ham i stand til å følge driftene. Kua opphever midlertidig skammen knyttet til morens forbud og det religiøse for ham. Han ser en ny moralsk instans i kua, noe som ligner på religion, men uten «fordømmelse og ondskap»: «Det slo ham at disse dyreøynene hadde vært store, rene, fjerne som himmelen, som Gud» (s. 151). Så gjennomfører han akten.

Etter dette vender imidlertid overjeget tilbake med all sin kraft og han kjenner «sitt livs dypeste sorg» (s. 154). Moren har kanskje vist at hun ser «moderlig» på dyrene i all sin naturlige råskap, men ikke på sønnens forsøk på tilsvarende seksuell utfoldelse. Det er dette som får han til å synke ned i en dyp skam- og skyldfølelse over å ha falt for fristelsen med kua: «Livet sluttet for fem minutter siden [...] Han visste at han hadde gjort noe som var verre enn noe annet i den hele verden.» (s. 154). Først hater han seg selv, fordi han går gjennom en indre etterligning av morens avvisning for å ha brutt hennes forbud. Han tar også over seg samfunnets fordømmelse: «En forbrytelse. For den slags ble man visst halshugget, i gamle dager ...» (s. 154). Like etter prøver han å vende dette selvhatet mot kua ved å projisere skylda over på den: «[...] hvis hun bare hadde protestert, sett strengt på ham, lagt halen for, så ville det aldri skjedd!» (s. 154), før han regrederer til barndommens redsel, «angsten for at de voksne skal finne ut» (s. 154). Frykten fører til at han isolerer følelsene en kort stund for å fjerne alle spor: «[...] jeg har en jobb å gjøre, angre kan jeg etterpå.» (s. 155).

Det er først litt senere, gjennom rasjonalisering av hendelsen, at gutten gradvis begynner å få noe av selvverdet tilbake igjen. Han skylder på skoene: «Det kom en tanke over ham: at han gikk en vei som var tråkket opp for ham; [...] han selv visste ikke veien, - hans sko visste den!» (s. 156). Skoene kan vi dermed lese som symbol for

menneskets manglende kontroll over driftsimpulsen. De konkretiserer novellens overordnede problematikk rundt de naturlige, ville kreftene i mennesket og de moralske begrensningene vi samtidig setter for seg selv. Dette forsterkes også av kontrastene mellom lys og mørke. I det mørke fjøset får han oppleve en følelse av lykke han aldri har kjent før, men når han kommer ut i lyset igjen, ut til samfunnet, rammer solskinet «ham i ansiktet som en klubbe» (s. 156).

Når han endelig besøker bestemoren, et møte han egentlig har gruet seg til fordi hun alltid skal klappe ham og fortelle ham hvor staut han har blitt, skjer dette i halvmørket. Når hun blir rørt til tårene av besøket og begynner å stryke ham, mykner han og kjenner at hun gir «ham sin velsignelse» (s. 162). Det går en stille strøm mellom dem, «en slektens strøm; og er ikke skyld og slekt det samme?» (s. 162), spør han seg. Det han har gjort galt i familiens og samfunnets øyne, kommer av nettopp den undertrykkelsen han har blitt utsatt for av de samme instansene. Først nå innser han at han har blitt ledet riktig, til «den hånd, den eneste hånd i verden, som uten betingelser, uten forbehold, fullt og helt, ville stryke ham over håret ...» (s. 163). Vi ser at bestemorens uforbeholdne kjærlighet klarer å gjenopprette det tapte kjærlighetsobjektet for ham. Det var ikke først og fremst seksuell tilfredsstillelse han søkte, selv om dette også var viktig for ham, men den aksepten og kjærligheten han aldri fikk av moren eller andre rundt seg. Slik forløses han endelig fra de ubevisste kreftene som har drevet ham ut i jakten på nettopp noe ubevisst.

Samtidig kommer også guttens overjeg styrket ut av dette møtet. Å besøke bestemoren føltes først som en påtvungen plikt, men viste seg å være det han trengte. På samme måte får han nå et annet forhold til det som tidligere var et ensidig ondt samfunn. Tidligere så han på dets moralske påbud som kun begrensende for hans utfoldelse, men han ser nå at de også kan romme noe godt. Dette understrekes symbolsk i novellens siste passasje om bibelen. «Han hadde hørt at den var bøkens bok [...] sannheten, veien og livet.» (s. 163). Vi kan her lese bibelen som samfunnets normer. Når han ser på den, inneholder den både lys og mørke, både godt og vondt: «Bibelen er den svarteste bok i verden. Men, som ved et tilfelle, har noen funnet på å utstyre den med kanter av gull» (s. 163).

3.3.3 Oppsummering

Det har gjennom lesningen blitt argumentert for at gutten bestiger kua fordi et grunnleggende behov i ham ikke er oppfylt, nemlig behovet for kjærlighet og aksept. Dette får sitt utløp i en seksualakt, da kjærlighetsbehov og seksuelt begjær utgår fra samme energikilde. Han er også i en kritisk frigjøringsfase, og moren har undertrykt seksualiteten hans gjennom hele barndommen. Hun har videre forvirret ham ved sin egen infantile perversjon, noe som gjør at kua blir et akseptabelt seksualobjekt for gutten i gjerningsøyeblikket. Gjennom sine forbud og trusler om synd, straff og kastrasjon, har hun malt et bilde av samfunnet som kroppsfiendtlig. Hun har også holdt igjen sin kjærlighet i et forgjeves forsøk på å kontrollere ham. Dette får nå alvorlige konsekvenser for gutten. Det han erfarer på gården denne dagen, fører til hans moralske død og gjenoppstandelse. Livet ender etter kua, men gjenoppstår ved møtet med bestemorens ubetingede kjærlighet. En kjærlighet han først ser på som påtvungen plikt, men som viser seg å være redningen. Slik kan man lese novellen som en dannelsesfortelling, for gutten ser omsider at verden ikke bare er mørk.

4 Oppsummering og konklusjon

Det har gjennom denne psykoanalytiske lesningen blitt vist at alle novellene har en overhengende tematikk som tar opp forholdet mellom samfunnets forventninger og karakterenes driftsbehov. Alle karakterene er på en eller annen måte drevet av krefter de selv ikke er bevisst. Dette kommer til uttrykk gjennom deres forsvarsmekanismer og verdensanskuelse, samt ved fortellerinstansenes språk.

I novellene «Mannen og de greske søylene» og «Skoene» møter vi to hovedkarakterer som først og fremst er drevet av et behov for å kjenne på kjærlighet og aksept for hvem de er. Mangelen på dette fører til at de forskyver objektvalget sitt over på erstatningsobjekter som er mindre egnede for driftsutløp.

For gutten i «Skoene» ender dette på en måte godt gjennom bestemorens kjærlighet og hans nye, bedre rustede overjeg, men jeg er ikke enig med Jens Bjørneboe når han skriver at «alt som står igjen mellom dyr og menneske er skjønnet». I den virkelige verden ville gutten ha måttet leve med at han manipulerte og forgrep seg på et forsvarsløst dyr. Han ville også ha slitt resten av livet med et anstrengt forhold til den kontrollerende og infantile moren som bidro til at han gjorde dette.

Faren til Kristine i «Mannen og de greske søylene» klarer til slutt å «ta det som en mann» slik han har introjisert at dette skal gjøres, men innser ikke at konas utroskap har ført til mer enn en såret manndom. Hun har skapt en varig forestilling i ham, som gjør han ute av stand til å finne et kjærlighetsobjekt utenom datteren, men dette kan ikke vare. Datteren viser også tegn til å ville fri seg fra ham. Man kan bare forestille seg hvilke sjalusifylte konflikter de vil måtte gjennomgå i fremtiden, når datteren omsider forelsker seg i noen og skal gifte seg. Her har man utgangspunktet for et drama i fem akter à la Kong Oidipus.

Finansministeren og familiemannen fra «En blomst i knappullet» er også begrenset av samfunnets moral. De indre driftsforestillingene som blir oppført og oppfylt i hans drømmeteater, vitner om en mann preget av store indre konflikter mellom detet og overjeget. Ansvar- og skyldfølelse preger ham tydelig, og min lesning har argumentert for at det er noe mer enn statsrådsposten som er opphavet til det.

Om disse tolkningene medfører riktighet, er jeg frigitt å svare på ved min metodikk. Samtidig er det heller ingen som kan si at jeg har tolket fullstendig feil. Jeg har poengtert at det finnes andre måter å lese disse tekstene på, og jeg har forsøkt å løfte frem motsigende argumenter der jeg har sett disse. Likevel kan jeg ha oversett viktige elementer som kan stride mot min fortolkning. Jeg er tross alt bare et menneske drevet av en sterk trang til å fullføre en masteroppgave.

Da jeg begynte på dette prosjektet ønsket jeg å finne ut hva som rører seg under overflaten til Agnar Mykles litterære karakterer. Jeg ønsket å avdekke hvorfor de handler og tenker som de gjør, hva som har formet personlighetene deres og hvilke typer relasjoner de har til familiene sine. Kort sagt ønsket jeg å forstå karakterene psykologisk. Det mener jeg langt på vei har blitt gjort. Mykle bruker ofte metaforen om å være i et bur i flere av tekstene sine. Metaforen kan sies å være et bilde på de begrensningene mennesket møter av det moralske samfunnet når det søker å oppfylle sine naturlige drifter. Selv om burmetaforen ikke brukes eksplisitt i de tre novellene jeg har lest, viser analysene at den er tydelig tilstedeværende rundt alle karakterene ved deres undertrykte drifter.

«'Mine bøker er som musikk'» (Jakobsen, 1994, s. 97) sa Mykle en gang i et intervju, og han mente nok dette alvorlig. Han kalte tross alt sin mest kjente roman *Sangen om den røde rubin*. Til ære for Mykle døpes derfor denne oppgaven «Sangen om det evige bur».

Litteraturliste

Primærlitteratur

- Mykle, A. (1999) *Noveller I*. Oslo: Gyldendal
Mykle, A. (2000) *Noveller II*. Oslo: Gyldendal

Sekundærlitteratur

- Aarbakke, J.H. (1976) *Høyt på en vinget hest: En studie i drømmer og syner i Aksel Sandemoses forfatterskap*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Andersen, P.T. (2015) *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget
- Anthi, P., & Varvin, S. (1993). *Psykoanalysen i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Anthi, P., Piene, F., & Vaglum, P. (1986). *Psykoanalyse i dag : Illustrasjoner av psykoanalytisk tenkning og praksis*. Oslo: TANO.
- Bjørneboe, J. (1993) *Vi som elsket Amerika : Essays*. Oslo: Pax forlag
- Bruce-Mitford, M. (1996). *The Illustrated Book of Signs & symbols*. New York: Dorling Kindersley.
- Claudi, M. (2013) *Litteraturteori*. Bergen: Fagbokforlaget
- Cordón, L. A. (2012). *Freud's World: An Encyclopedia of His Life and Times: An Encyclopedia of His Life and Times*. Santa Barbara: Greenwood
- Dahl, W. (1973) *Fra 40-tall til 70-tall : norsk prosa gjennom et kvart århundres etterkrigstid*. Oslo: Gyldendal
- Diderichsen, B. (1997) At søge svaret i sig selv. I S.E Gullestad & M. Theophilakis (Red.), *En umulig profesjon? Om opplæring i intensiv dynamisk psykoterapi* (s. 11 - 25). Oslo: Universitetsforlaget
- Engelstad, F. (1985a) Innledning: Psykoanalytisk litteraturkritikk i Norge. I Engelstad, I. (Red.), *Skriften mellom linjene : 7 bidrag om psykoanalyse og litteratur*. Oslo: Pax forlag
- Engelstad, I. (1985b) Innledning: Psykoanalytisk litteraturkritikk i Norge. I Engelstad, I. (Red.), *Skriften mellom linjene : 7 bidrag om psykoanalyse og litteratur*. Oslo: Pax forlag
- Freud, A. (1974) *Jeg'et og forsvarsmekanismene*. Oslo: Gyldendal
- Freud, S. (1966) *Seksualteorien*. Oslo: Cappelen
- (1982a) *Die Traumdeutung*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag
- (1982b) *Psychologie des Unbewußten*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag
- , (1985) *Psykoanalysen : slik den var - og slik den ble*. Trondheim: Cappelen
- Gullestad, S.E. (1993) Psykoanalysen - en hermeneutisk disiplin? I Anthi, P., & Varvin, S. (Red.) *Psykoanalysen i Norge* (s. 121-138). Universitetsforlaget
- Gullestad, S.E. & Engelstad, I. (2012) En litteraturforsker og en psykoanalytiker leser Sigmund Freud og Karl Ove Knausgård. I Øverland, J. & Engelstad, I. (2012) *Freud, psykoanalyse og litteratur*. Oslo: Gyldendal
- Hall, C.S. (1977) *En grunnbok i Freuds psykologi*. Oslo: Gyldendal
- Heger, A. (1999) *Mykle. Et diktet liv*. Oslo: Gyldendal
- Hock, R. R. (2014) *Forty Studies That Changed Psychology*. (7.utg.). Upper Saddle River: Pearson Education, s. 251-258.
- Jakobsen, N.K. (1994) *Mine bøker er musikk : møter med Agnar Mykle*. Oslo: Gyldendal

- Isaksen, R. (1997) Den religiøse Mykle. *Vinduet*, 51 (2), s. 44 – 53.
- Iversen, E.F. (1997) *Det sitter i hodet!* Oslo: Orion
- Killingmo, B. (1971) *Den psykoanalytiske behandlingsmetode*. Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget
- Kittang, A. (1997). *Sigmund Freud*. Oslo: Gyldendal.
- Kline, P. (2002) Defense Mechanisms. I Erwin, E. (Red). *The Freud encyclopedia : theory, therapy, and culture* (s. 139 - 141). New York, London: Routledge.
- Kristeva, J. (1997) *Svart sol : depresjon og melankoli*. Oslo: Pax forlag
- Lothe, J. (1996) *Fiksjon og film: Narrativ teori og analyse*. Oslo: Universitetsforlaget'
- Løkke, P.A. (2019) Idealitetens sykdommer. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 56(5), s. 362–369.
- Mykle, A. (1969) *Lasso rundt fru Luna*. Oslo: Den Norske bokklubben
- Mykle, A. (1994) *Samlede verker. 4 : Sangen om den røde rubin*. Oslo: Gyldendal
- Mykle, A. & Mykle, A.B. (2014) *Prinsessen på bordet*. Oslo: Gyldendal
- Ormrod, J. (2014) *Fantasy and Social Movements*. London: Palgrave Macmillan
- Pontalis, J-B. LaPlanche J. (1988). *The language of psychoanalysis*. London: Karnac Books
- Sjögren, L. (1990) *Sigmund Freud . Mannen och verket*. Oslo: Aschehoug
- Skrede, M. (1949, 9. mai) Agnar Mykle : Taustigen. *Østlendingen*, s. 2.
- Solberg, M. (2017). - Sånn gjør man bare ikke: Om å jobbe med introjeksjon i terapirommet. *Norsk Gestalttidsskrift*, 2, s. 47-57.
- Stafford-Clarke, D. (1969) *Dette sa Sigmund Freud*. Oslo: Pax Forlag
- Svalheim, R. (1993) Det ubevisste. I Anthi, P., & Varvin, S. (Red.) *Psykoanalysen i Norge* (s. 61-80). Oslo: Universitetsforlaget
- Thorbjørnsrud, G. (1993) Psykoanalyse og hermeneutikk. I Anthi, P., & Varvin, S. (Red.) *Psykoanalysen i Norge* (s. 103-120). Oslo: Universitetsforlaget
- Tindall, W.Y. (1955) *The Literary Symbol*. New York: Columbia University Press
- Tyson, L. (2015) *Critical Theory Today* (3. utgave). New York: Routledge
- Varvin, S. (1993) Innledning. I Anthi, P., & Varvin, S. (Red.) *Psykoanalysen i Norge* (s. 7-12). Oslo: Universitetsforlaget
- Øverland, J. & Engelstad, I. (2012) *Freud, psykoanalyse og litteratur*. Oslo: Gyldendal

Nettsider- og artikler

- Carlsen, T. (2017, 16. oktober). *Syfilis: Pokker til sykdom!* Sykepleien. <https://sykepleien.no/2017/10/syfilis-pokker-til-sykdom>
- Costa R.M. (2017) Undoing (Defense Mechanism). I Zeigler-Hill V., Shackelford T. (Red.) *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. Springer, Cham. Hentet 14.mai 2021 fra https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_1434-1
- Fallos. (2020, 15. mai) I *Store norske leksikon*. Hentet 18. mai 2021 fra <https://snl.no/fallos>
- Helstrup, T. (2021, 29. mars). Suggestjon. I *Store norske leksikon*. Hentet 9.mai 2021 fra <https://snl.no/suggestjon>
- Holm, K. K (2006, 14. desember) *Psykoanalytisk behandling ved Sigmund Freuds 150-årsdag*. Tidsskriftet Den Norske Legeforening. <https://tidsskriftet.no/2006/12/kronikk/psykoanalytisk-behandling-ved-sigmund-freuds-150-arsdag>
- Høydahl, K. (2018, 5. desember) *Bortenfor dødsdriften*. Tidsskrift for Norsk psykologforening. <https://psykologtidsskriftet.no/fagessay/2018/09/bortenfor->

[dodsdriften](#)

Koch, C. H. (2017, 21. mars) Fantasma. I *Den Store Danske*. Hentet 2. maj 2021 fra <https://denstoredanske.lex.dk/fantasma>

Malt, U. (2020, 12. mars). Isolering i *Store medisinske leksikon*. Hentet 16. mai 2021 fra <https://sml.snl.no/isolering>

Raaheim, K. & Skre, I. B. (2021, 18. mai) Psykoanalyse. I *Store norske leksikon*. Hentet 29. april 2021 fra <https://snl.no/psykoanalyse>

Rzadkowska, J. (2020, 5. mars) Anal karakter i *Store norske leksikon*. Hentet 3. mai 2021 fra https://snl.no/anal_karakter

Vedlegg 1: Masteroppgavens relevans til lektoryrket

I Utdanningsdirektoratets *Læreplan i norsk* (Udir, 2020, s. 5) kan vi lese at den grunnleggende ferdigheten «Å kunne lese» i norskfaget, blant annet innebærer å «reflektere over skjønnlitteratur og sakprosa, å beherske lesestrategier tilpasset formålet med lesingen og å kunne vurdere tekster kritisk». Å lese tekster ved hjelp av bestemte perspektiver for å se hva som skjuler seg av mening mellom linjene, vil jeg si utgjør en naturlig del av slike leseferdigheter som vi lærere skal bidra til å utvikle i elevene. Gjennom lektorstudiet, og særlig denne oppgaven, har jeg opparbeidet meg relevant kompetanse og erfaring med lesning. Jeg har vist at jeg kan anvende et litteraturvitenskapelig perspektiv og dets teoretiske rammeverk til å kunne tolke skjønnlitterære tekster. I tillegg har jeg vist at jeg har kjennskap til ulike perspektiver ved å drøfte noen andre fortolkningsmuligheter enn det psykoanalytiske. Jeg har vist at jeg kan forstå, sammenligne og bruke eksisterende kunnskap til dette på en kritisk og selvstendig måte, og at jeg kan kreditere de som har etablert denne kunnskapen.

Ikke bare har jeg gjennom oppgaven fått prøvd ut det jeg har opparbeidet meg av lesekompetanse gjennom mine år på universitetet. Jeg har også fått anledning til å jobbe med min formidlingsevne, skriftlig- og språklig kompetanse og mine digitale ferdigheter. Alt gjennom et selvstendig arbeid, men likevel under kyndig veiledning. Gjennom selv å få god veiledning, har jeg også lært noe om hvordan veiledning bør fungere, en ferdighet jeg vil få bruk for videre i læreryrket og kommer til å videreutvikle. Jeg har også streift innom flere av de kompetansene som kalles «Kjerneelementer» i norskfaget, deriblant å kunne sette tekst i kontekst og å kunne skape skriftlig tekst i en spesifikk (og etter min mening svært utfordrende) sjanger (Udir, 2020, s. 2 - 3). Jeg er takknemlig for at denne masteroppgaven har vist meg det faglige utbyttet jeg har fått gjennom lektorutdanningen, og at den kunnskapen og de ferdighetene jeg har opparbeidet lar seg overføre til det videre arbeidet i skolen med mange litterære tekster.

